శ్రీ

సీతామనోహరము.

కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్యునిచే

వ్రాయఁబడి

కర్రా వేంకటరత్నముచేఁ

ప్రకటింపఁబడియె.

రెండవ కూర్పు 1000 ప్రతులు.

రామమోహన ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు.

1916

 [వెల రు 0—8—0

[illegible]
దేవరాయల ఆంధ్రభాషానిలయ
మునకు బహుమతిగా యిచ్చినది.
[illegible] 5/1?/1922.

ఈ ప్రహసనంబునందలి కథ కేవలము కల్పితమగుటచేత నీ గ్రంథము చదువరులకెల్లు రుచించునో తెలియరాకున్నది దీనిని రంగస్థలమందుఁ బ్రదర్శించుటకుఁగూడ నుపయోగించుకొనవచ్చును. ఈ గ్రంథమునందలినీతి "అడుపిల్లలను యుక్తవయస్సు వచ్చుదనుక నాపి వారివారి మనోభీప్సిత ప్రకారము వరునివిచారించి పెండ్లి సేయవలయు" నని తేలుచున్నది. ఇయ్యది ప్రస్తుత ప్రపంచమునకు మిక్కిలి యుపయోగకారియే యని తలంచెదను. ఈ గ్రంథమును బెజవాడ కాపురస్థులగు సామా భావనారాయణ, ప్రెసిడెంటు, ఆ. సు. సు. కంపెని, గారి సహాయప్రోత్సాహములవలన నేను వ్రాసితిని. బెజవాడ గ్రామములోని ఆర్యబాల సుజనమనోరంజనీ సమాజమువారు ప్రేమతో నీకథను నాటకముగాఁ బ్రదర్శింపనున్నారు నాసాభరణమును శృతిపుటమున దగిలించినట్టు లుండునేమోయనుసనె ప్రదర్శనానంతరమునఁ గాని నిర్ణయింపఁజాల. ఏదియెట్లున్నను నీతిదాయక కథాయుక్తమగుట నీ గ్రంథము చదువరులచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడు గావుత.

ఇట్లు బుధవిధేయుడు,
కాశినాథుని వీరమల్లయ్య,
గ్రంథకర్త.

ఇందు వచ్చు ప్రాతలు.

:0:

* పురుషులు *

1 సూత్రధారుడు	కథనడుపువాడు
2 వణిక్పతి	కథానాయికతండ్రి
3 సోమయ్య	వణిక్పతి కుమారుడు
4 విదూషకుడు	కథానాయకుని హితుడు
5 భుజంగరావు	కథానాయకుడు
6 ప్రథమద్వితీయులు	భటులు
7 రాజు	న్యాయాధిపతి
8 డంబాచారి, ఉత్తమరావు	వకీళ్ళు
9 రంగిసెట్టి	సాక్షి

స్త్రీలు

1 నటి	కథను నడుపునది
2 కమలాంబ	కథానాయికతల్లి
3 సీతారత్నము	నాయిక
రమణి, సువదన	చెలికత్తెలు

శ్రీ

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

చ॥ వనధిమథించుచోఁ బొడమి పర్వతరాజకుమారి కాతనూ
జుని వశమైన లచ్చిని యశోవిధిఁ జేకొనయుద్ధమాడి గె
ల్చినదనుజారి యత్తరిని లీలగ మోహిని యౌటఁ గాంచి తా
వెనుకొనినట్టి శంకరుఁ డవిఘ్నముగా మిముఁ బ్రోచుఁ గావుతన్ ॥

(నాంద్యంతమున నటీసూత్రధారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సూ— ప్రేయసీ నేఁడిచ్చోఁగూడిన యీసభాసదుల మనోభీష్టసూచకంబగు నాటకంబుఁ బ్రదర్శించుటకై ప్రయత్నించుచున్న నామనంబునకుఁదగినచరిత్రంబు తోఁచకున్నయది. దీననీవును దోడ్పడవలయును

నటి— ఇంతకుమున్నె నేనొక ప్రదర్శనానుకూలంబగు గ్రంథమునుజూచితిని. అయ్యది యేతత్పరిజనమనోహ్లాదకంబని తలంచెదను.

సూ— ఏదీ ఆపొత్తమునిటు తెమ్ము (తీసికొనిచూచి) దీనినిదివఱకు నేనునుజదివియుంటిని నిక్కముగా నిది ప్రస్తుతప్రదర్శనానుకూల మయినదియే.

నటి— ఆర్య దీనినెవరు రచించిరో చూడనిండు.

సూ — కవిత్వశైలినిఁబట్టి తెలిసికోఁజాలవైతివా? తెల్పెదవినుము.

శా॥ అయ్యా! తావులకర్త మైతనరు పద్యశ్రేణిసంధించి నే
ర్పయ్యారేయనఁగాశినాధకుల దుగ్ధాంభోధిచంద్రుండు లిం
గయ్యారాధ్యసుతుండు సజ్జనగణాహ్లాదుండు నా పేరమ
ల్లయ్యాఖ్యుండు రచించెఁ బ్రేక్షకులకల్లానందముఁగల్పింపఁగన్॥

నటి — ఇది నాటకలక్షణానుసారముగ నున్నదా?

సూ — ఇప్పటి నాటకాదుల కాపట్టింపులు లేవు. ఇఁక నాలస్యముచేయక
ఋతువర్ణనము గావింపుము ప్రదర్శన మారంభింతము.

నటి — ఏఋతువునాశ్రయించి పాడవలయును?

సూ — సర్వజనామోదకరంబగు నీవసంతమునుగూర్చియే. ఇటువినుము.

చ॥ తనమదికింపుకాని పతిఁదంద్రిఃధింపఁగ నెంచుచోమనం
బునదిగులొంది పుష్పవనముల్ దరిచేరెడు కన్యకాతతిన్
గనుఁగొనిపిల్చుటోయనెడు కైవడిఁగోవెల లాక్ప్చుచుండఁ గో
యని బదులాడుమానినుల కాశ్రయ మొక్క-వసంతకాలమే॥

నటి — నిజమువామణులకిష్టుఁడగు పతినివిభేంచు జనకులెంత మూఢ
చిత్తులు!

(తెఱలో) ఎవరాయాక్షేపించుచున్నవారు?

సూ — చెలీ! తనవెత్తిపాడుపుగా మాటలాడితిమని చీదరించుకొనుచు
వణిక్పతి వచ్చుచున్నాఁడు. మనముపోవుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

(వణిక్పతియను నొకవృద్ధుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి — ఆ! ఎవరు నన్నాక్షేపించునది. అవును ఆక్షేపించ కేమి జగమును మాయుటకు మూకుఁడుదునా? లేక లేక యీవృద్ధాప్యమునఁ గలిగిన నా సంతానములో నొకరి కేని యీఁ గార్యకరములఁ జేయనైతి. అందులో నా ప్రథమపుత్రిక,

ఉ॥ పెండిలియీడు వచ్చినను పెండిలి సేయక యుంటి, రేపటె
ల్లుండిన యోభనంబయిన లోకమునిందవ్యము సేతురింటిలోఁ
గొండొక కారణంబునను కూతురు దల్లియు నిష్టసిద్ధమై
యుండిన యట్టి మేనరిక మొల్లరు కార్యము దెట్లు సాగునో॥

నాతోఁ బుట్టువు తనకుమారునకు నా బిడ్డనిచ్చి వివాహము సేయుమనియు లేకున్న మనసంబంధమింతటితో నంతరించిపోవుననియుఁ బలుమారులు నాతోఁ జెప్పుకొని కంటఁదడి పెట్టుకొనుటను జూచి వారి పేదరికమును గుణ్ణవాని విరూపమూంద్యగుణములను విచారింపకయే నే నంగీకరింతునని మాయాఁడువారు నన్ను మందలింపఁ బ్రయత్నించుచుండిరి.

తే॥ గీ॥ తెలివిగలయట్టివాఁడైన తెల్విహీనుఁ
డయిన మేనల్లునకొసంగు న్యాయ మొకటి
మొదటినుండియు కులమందు ముఖ్యమయ్యె
దాని నేడెట్లు తప్పింతు ధనముకొఱకు॥

పోనిమ్ము. ఎటులయిన స్వతంత్రించిచేయుదమన్నను,

తే॥ గీ॥ ఆడువారలమాటల నవలఁబెట్టి
పనులునెరవేర్పుశక్తి మావర్ణమునకు
సాగనేరదుకాని యీసమయమందు
నాకుతప్పకవచ్చె కన్యకనుగూర్చి॥

ఏమిసేయుటకును దరియుతెచ్చను తోఁచకున్నయది. ఇచ్చిననిం టిలోనిపోరుఘనమగును. ఈకున్నమత్సహోదరి కంటనీరుబెట్టుకొనును ఉపరిపరమార్థహానియు సంభవించును

ఉ॥ వినుమిబిల్చి నాసుదతికింతయుజెప్పి మనంబుద్రిప్పి సం
ధానముసేయగావలయు దైవముకూడననుగ్రహించి నా
చానయుదానొడంబడి సర్వవిధంబుల మేనయల్లుఁడే
దీనినిబెండ్లియాడుటకు దివ్యముహూర్తముగూర్పమేలగుఁ.

(తిరిగిచూచి) అదిగో! అనుకొనుచున్నప్పటికే నాభార్యకూడనిటు వచ్చుచున్నది. కొంచెమునెమ్మదిగాజెప్పినచో వినకమానునా? మేనల్లు నకు పిల్లనిచ్చువారికి పుణ్యలోకగతులు గలుగునందురు భూమియందుఁ బుట్టినపిమ్మట పుణ్యలోకగతులకుఁ బ్రయత్నింపనివారుందురా? కావు నఁ దప్పకయొప్పుకొనునని తోఁచెడిని. —

(వణిక్పతిభార్యయగు కమలాంబప్రవేశించుచున్నది)

కమ — (ప్రవేశించితనలో) నామోహనాంగుని ముఖారవిందము దీర్ఘా లోచనభావమునుబొడసూపుచున్నది. దేనినిఁగూర్చియోయుండునో. ఏముండఁగలదు. కుఱ్ఱదానివివాహమునుగూర్చియే చింతించుచుం డబోలు అయినను గనుఁగొందము (సమీపించిప్రకాశముగా) నా థా! మీరేదియోగాఢాలోచన సేయుచున్నట్లు ముఖభావము తె ల్పుచున్నది. నేను వినఁదగియుంటినేని సెలవిందు.

వణి — (తనలో) అడిగినప్పుడేచెప్పినచో సంగీకరించునేమో! (ప్రకాశ ముగా) ఏమియునులేదు నీకుఁదెలియనిదేమున్నది.

కమ—విస్పష్టముగాఁ జెప్పనిదే తెలిసికొనఁజాలునంత తెలివి నాకు లేదని మీరు మాత్రమెఱుఁగరా?

వణి—నీచమత్కారవచనముల కేమి లే. అయినను జెప్పెదను వినుము.

మ॥ చెలియా! పుత్రికిఁ బెండ్లి యాడఁగుట నీచేతం బెఱుంగుఁ గదా
యలివేణి! మన మేనయల్లునకు నీయఁ సౌఖ్యముఁ జెందు స
ల్లలితుండాతఁడు వానికిచ్చినను నుల్లంబారఁగా సౌఖ్యముల్
తలిదండ్రుల్గని పుణ్యలోకమున నిత్యశ్రేయముల్గాంచెడిఁ.

కమ—(తనలో) ఈయనగారికి మొదటినుండియు నీవివాహవిషయాలోచనయే. శరీరదౌర్బల్యము కూడ సంభవింపజేసినది పోనిమ్ము. మేనల్లునకిచ్చుట కంగీకరింతమన్న వారిస్థితిగతులు కన్నులారఁ జూచుచు నిష్కారణము పిల్లగొంతుకోయుటకు నామనమియ్యకొనకుండె ఈసంగతి చెప్పిన నిప్పటి యీయన మనోవ్యధ మతియింత వృద్ధికాఁగలదు ఏమేనియగుఁగాకఁ (ప్రకాశముగా) మనోనాయకా! మీరు చెప్పినమాట వాస్తవమే ఏదేనిఁదగు సంబంధముచూచుకొని శీఘ్రముగా వివాహము సేయుట యత్యావశ్యకము. జాగు చేసిన సాటివారిలోఁ దలవంపులు ఘటిల్లును.

వణి—(తనలో) మేనరికమిచ్చుట కిష్టము లేదనుమాట మిక్కిలి గంభీరముగా వెలిఁబుచ్చినదే! వాగ్గుంభనకు స్త్రీజనములే ప్రథమగణ్యలు (ప్రకాశముగా) తగినసంబంధము కుదిరియేయున్నది కదా!

కమ—ఏదీ?

వణి—మేనరికము.

కమ—మేనరికమా? తగినసంబంధమే ఇదియొకటియేనా? యింకేదైన నాలోచించియుంటిరా?

వణి—నాయభిప్రాయము గట్టిగా వానికీవలయుననియే.

తే॥ గీ॥ నీయభిప్రాయమును జెప్పు నీరజాక్షి
జాగు సేయుట మనకుఁ గర్జంబు కాదు

అనతికాలంబునను వివాహంబుసేయ
వలయు నీడువచ్చినపిల్ల నిలుపఁదగదు॥

కమ — వారిదరిద్రదేవత మనయమ్మాయినెత్తినఁగూడఁ దాండవమాడుచుఁ గూటికిగుడ్డకు మొగమువాయు నట్లొనరింపవలయునని యామీయభిప్రాయము. బాగుగనేయున్నది.

వణి — ఆ! నీమాటలకేమిలే,

తే॥ గీ॥ ద్రవ్యమున కేమి మనకున్నదానిలోనె
వారుకూడనుదినుచుండ్రు వలయునేనిఁ.
దోడబుట్టిన దానిని దుఃఖపెట్టి
పరులకిచ్చిన ఫలమేమి పంకజాక్షి.

కమ — తోడబుట్టినదాని దుఃఖము తీర్చుటకుఁ గడుపునఁ బుట్టినదానిని వంతఁగుడిపెదరా యేమి? ముందాలోచనలేక మీతండ్రిగారు మీతోఁబుట్టువును బేదలకిచ్చుటచేతనే కదా యాపె విచారమును మీరు తీర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుట సంభవించినది. మీరునట్టిపని యొకావించి ముక్కుపచ్చలారని మన చిన్నికుమారునకు నిట్టికష్టములే కల్పించెదరు కాఁబోలు ఇది నాకిష్టము లేదు మఱియొక సంబంధము చూడుఁడు.

వణి — బాగుగాఁ జెప్పితివి దానిభారము మనమేమి మోయుచున్నాము? దానికొమరుఁడు మాత్రము మన పిల్లలయట్టివాఁడు కాఁడా? వాని కార్యకరముల విషయమై మనమాలోచించుట తప్పిదమా?

కమ — తప్పితమే అన్నవస్త్రములకు లేక యల్లాడువాని మెడకొక గుదియబండ కట్టినట్లు భార్యాపోష్యమునుగూడ నొప్పగించుట యుచితమా.

వణి — నీయుక్తి నాకంత సమంజసముగాఁ గన్పట్టుట లేదు భార్యను బోషించుకొనఁజాలని యంతయసమర్థులుందురా? ఏమైనను సరే యీ చిన్నదానిని వానికేయిచ్చి పెండ్లిచేసెదను.

కమ — అట్లుసేయుటవలని నష్టము నాకొకటియుఁ మీకొకటియు గాఁ

దు. ఉభయులకును సమానమే ఈ సంబంధమును జేసికొనుట
యందు మనపిల్లదానికిఁగూడ బొత్తుగా నిష్టములేదు. అననుకూల
దాంపత్యమువలన ముప్పును నప్రతిష్ఠయుగూడ సంప్రాప్తము కాగ
లదు. ఈడువచ్చినపిల్ల కయిష్టుడగు వరునినంటగట్టుటయుచితంబుకా
దు. పిల్లదానినిఁ బిలిచిమీరును గనుఁగొనుఁడు. ఈచుట్టరికము కూ
డదని మనసోముఁడుకూడ పలుమారులు ముచ్చటించి యున్నాఁడు.

వణి— నీమాటలునాకుఁ గడునాశ్చర్యమును బుట్టించు చున్నవి.

తే॥ గీ॥ లోకమందుననెవరేని నీకునిష్ట
మా యటంచును బిల్లలనడిగి పెండ్లి
సేయువిధమునగంటిమే చిఱుతగఱిత
లరయనేర్తురె నిజమనోహరులనెపుడు॥

కమ— ఇంటిలోఁ దల్లిపిల్లల కెవరికిని నిష్టము లేనపుడు పరమస్వతం
త్రులముగ దాయని మీయిచ్చవచ్చినట్లు గొంతును గోయనెంచుట
మీకుమాత్రము మహాగౌరవము కాఁబోలును! కడుపునఁ బుట్టిన
పిల్లల సేమమారయనివారు లోకములో మీరుతప్ప యింకెవరును
గానఁబడరు.

వణి—(తనలో) ఈమెకు నిజముగా కోపమువచ్చినట్లున్నది. పాపము!
యీపెచెప్పెడిమాటలన్నియు సహేతుకములుగా నున్నను పరమా
ర్థహాని సంభవించునేమోయను భయముచేతను జెలియలిపై ప్రే
మచేతను నామనసున జొరకున్నయవి కావున సామవచనంబులచేత
నే ఈచానానొప్పించి కార్యమునానుకూలపరచెద (ప్రకాశముగా)
ఓకాంతామణీ! నీవును దెలియని మూఢురాలివలెఁ గోపించెద
వేల? ఇటువినుము.

చ॥ ఘనతరపాపహేతుకముఁ గాదిలియల్లునకీయకుండ నే
ధనికునకో యొసంగుటది తద్దయునక్రమకార్యమందుమ
వనరుహపత్రనేత్ర పెఱవారలకిచ్చిన నేమిలాభ మ
ల్లునకునొసంగుటేజగతిలో ఘనకార్యము మానినీమణీ॥

కావున,

తే॥ గీ॥ కుఱ్ఱవానినిఁగూడను గొంతియడిగి
కార్యనిశ్చయమును సేయఁ గడఁగవలయు
నెన్ని కార్యమ్ములున్నను సన్నుతాంగి
వానిబిలిపింపుమిపుడు సత్వరముగాను॥

కమ— ఈగోడవనాకేల? నేనుబోయి పిల్లవానినిఁబంపెదను మీరిరువురు నాలోచించి కార్యనిశ్చయము జేసికొనుఁడు.

వణి—మంచిది నీవట్లుసేయుము

కమ—(నిష్క్రమించుచున్నది)

వణి— ఈబాంధవ్యమునుగూర్చి వీరికింత పట్టుదలతగునా? పేదలైక దా వీరుసెప్పెడి యభ్యంతరము కలిమిలేములు కాపురము సేయునా? బండ్లులోడలునుగావచ్చు నోడలుబండ్లునుగావచ్చును ఇదికాక కురూపియందురేమో, యాసంశయమును దీర్చుటకు వాఁడౌషధము సేవించుచునేయున్నాఁడు కదా! అయినను గుఱ్ఱవాఁడేమి చెప్పునో కనుఁగొందము (తిరిగిచూచి) అడుగోవచ్చుచున్నాఁడు.

(సోముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సోము—(ప్రవేశించి) తండ్రీనమస్కారము నన్నేటికిఁబిలిపించితిరి?

వణి— నాయనారమ్ము కూరుచుండుము నీతోనొక్కవిషయంబున నాలోచించుటకునై పిలిచితిని సావధానముగా వినుము.

సోము-(తనలో) మాతల్లిగారు నాతోనంతయుఁ జెప్పియేపంపినదికదా ఆవిషయముచే మరలముచ్చటించును యీసందర్భములో నమ్మగారి యభిప్రాయమే సమంజసముగానున్నది. అయినను దండ్రిగారేమి చెప్పుదురోగనుగొందము (ప్రకాశముగా) జనకాసెలవిండు.

వణి—(తనలో) వీనికంతయుఁ దల్లినూరిపోసియే యుండును అయినను జెప్పిచూతము (ప్రకాశముగా)

మ॥ తనయా నీమనహోదరీమణిని సీతారత్నముఁ బావరా
మునకున్వేడ్కనొసంగి పెండ్లిసలుపన్ మోదంబుగన్నెన్నదిన్

మనమారీతిని సంప్రతించుటకు మీమామ తన్నిన్నుఁ బిల్చితిఁ
జనువారాగఁ దానంబును నిశ్చయింపుము కులాచారంబు వోకుండఁగఁ॥

సోము——(తనలో) విన్నదానికంటె నధికమగు సంగతులేవియును లేవు ఈయనకు మేనల్లునికే యీవలెనన్న పట్టుదలయేల కలిగినదో తోఁచకున్నది ఇట్లని చూచెదను (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ తండ్రి నియమించు విధి నన్యథాకరింపఁ
దప్పటంచును దెలిసియుఁ జెప్పుచుంటి
నీడువచ్చినపిల్లల యిష్టవిధిని
జరుపఁబూనుట కజ్జంబు జనకమనకు॥

వణి— (తనలో) అహా అనుకొనినంతయు జరిగినది తనయిష్టమునంతయు వీనిఁగూడ నూరిపోసియేపంపినది యించుకకోపగించి చూచెదను. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఓరిమూర్ఖుఁడమితిమీరి నోరికెట్లు
వచ్చునట్లాడుచుంటివా భయమువిడిచి
సంప్రతింపుగ నడిగినఁజలముమిగిలి
యడ్డదిడ్డంబులాడెదవా ఖలుండ॥

సోము—(తనలో) అయ్యోనాజనకుఁడు నన్నునిష్కారణముగఁగోపగింపబూనినాఁడే యీయనగారిపద్ధతి నాకుఁదెలిసినప్పటి నుండియు నింతే తాఁబట్టినకుందేటికి మూడేకాళ్ళనుటయే కాని యాలోచన యెంతమాత్రమును లేదు. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ కోపగింపకుమయ్యానేఁ దుడ్డుదాని
నడిగి వచియింతునింకొక్క యామమునకు
జనకయాలోనవేఱొక్క పనినిఁజూచు
కొనుడుతొందర పడఁగార్యమునకుమేలె॥

వణి—(కోపముతో) కుడ్డువానినడిగిన విమ్మటఁ జెప్పెదవా నీయిష్టమును నీవారి యిష్టమును లేనిచో నేనీకార్యమును సేయఁజాలనేమి? వీలి వి యడిగితినికదాయని విఱ్ఱవీగుచున్నారు కాఁబోలును కానిం

డు. మీర లెట్లడ్డగలరో చూచెదను గాక.

సోము- (తనలో) అయ్యో యీయనకీ దురాగ్రహ మేలొకో ముందు వెనుకలు నించుకయు నాలోచింపకున్నాడే యిట్లగుగాక (ప్రకాశముగా) తండ్రీమీ ప్రయత్నమును గాదనఁజాలువారెవరు? కాండ్లైనపిమ్మట యావజ్జీవమును మగనిదాస్యములో నుండవలసినదికనుక నాసహోదరి యభిమతమును గూడఁ దెలిసికొని వచియింతునంటిని యిందేమి తప్పిదమున్నది.

వణి — తప్పిద మేమియును లేదు లెమ్ము.

క॥ ఏమైనను మేనల్లున
కీమగువనునీయ నిశ్చయించితిమిరకా
భామామణి యొప్పునటుల్
సామంబునఁ జెప్పిరండు చయ్యనసటకున్॥

సోము- మీరునిశ్చయించిన పిమ్మట నేనడిగి చెప్పవలసిన దేముండును. చెప్పినదానిని సరియయిన యాలోచనలోఁ బెట్టనప్పుడు నేనేమి సేయగలను. అననుకూల దాంపత్యము కుఃమును జెడఁగొట్టుననుట మీరెఱుంగనిదికాదు. తక్కినకులములమాట యెట్లున్నను మనకులపువనితలలో నేకారణము చేత నేమి చెడునడవడికలవారెరుదు అట్టియెడ,

క॥ అరసియు నరయక యీగతి
జెలుతఁపుఁ బంతిమునకూని సెట్టికొలమ్ముల్
జెలుపఁదలంచుట తగవే
గలితలసాహసము చేటు కల్పింపదొకో॥

వణి — నీమాత్రము నాకాలోచన లేకపోలేదు తెలిసియుఁ దెలియని నీప్రసంగమును విస్తరింపకుము నేను గ్రామాంతరమునకుఁ బోయి వచ్చునప్పటికి యంతయును సిద్ధముచేసి యుంచుము. రేపటియష్టమీ బుధవారమునాడు మంచిసుముహూర్తము కలదని మనపురోహితుఁడు నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు విచారించి వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సోము—అకటా పూర్వకాలపు హిందూమతోద్ధారకులు బాల్యవివాహములును వధూవరుల యిర్వురి యిష్టమును విచారించక తలిదండ్రుల యిష్టానుసారము గావింపు వివాహములును జేయవచ్చునని నియమించుట ప్రస్తుతకాలమునకు మిక్కిల విపరీతమయి పరిణమించినది. అట్లుజరుపుచుండుట చేతనేకదా,

చ॥ సరసిజనేత్రులందు వ్యభిచారము హెచ్చె తటస్థమైనచో
పరులనుగాసి వెట్టె బలవన్మరణంబులఁ గాంచగల్గు ని
ర్వ్వరకు నయిష్టమైనపుడు భామినివింతలు పుట్టుటన్న న
చ్చెరువగునే గ్రహింపకిటు శీలముబాపుట యుక్తమానొకో॥

అయినను జిన్నవాఁడనగు నేనేమిసేయఁగలను నిష్కారణముగా నాతండ్రిగారు నన్నునాదరముచేసి యుండిరి. ఇప్పటికయినను పెద్దలందరు నొక్కమాట ననుకొని ప్రస్తుతప్రపంచస్థితికిఁ దగినట్లు వివాహములు గావించినచో నెంతబాగుగానుండును (తిరిగిచూచి) అదిగో మాయమ్మయు నాసహోదరియు నిటువచ్చుచున్నారు. ఏమాలోచించుకొనిరో తెలిసికొని యెదను.

(కమలాంబయు నాపెకూతురు సీతారత్నమును ప్రవేశించుచున్నారు.)

సోము—అమ్మా నాన్నగారు కొండొకకార్యమునకయి యవలకుఁబోయినారు తానుతిరిగివచ్చునప్పటికి మనముర్వురము నాలోచించి ఆయన యిష్టానుసారము గాజరుపుటకు సిద్ధముగానుండవలయునట అమ్మాయితో నిదియంతయుఁ జెప్పితివా?

కమ—ఆ! నేను చెప్పడమయినది. నీవుకూడ చెప్పి లేదనిపించుకొనుము.

సోము—(తనలో) జనకునాజ్ఞ నిర్వహించక తప్పదుగదా నావిధప్రకారము నేను చెప్పిచూచెదను. (ప్రకాశముగా)

కమాచిరాగము—ఆటతాళము.

(బాలరావేమట్లు)

చానన్నిన్ను మేనబావకు సలలితంబుగ పెండ్లిసేయఁగ।
జనకుమనమున నిశ్చయించెను సమ్మతింతువె చెలియలా॥ చాన

సీత — అన్న నన్ను ఖిన్నఁ జేయఁగఁ గన్నతండ్రికి గలిగెఁ గా।
ఇన్ని యేటికి నన్నతని కీయన్న మడిసెద విన్నవింపుము॥ అన్న
సోము — ఎవరు సెప్పిన చెవినిఁ బెట్టఁడు యువతి నీ దగు కర్మవశమున
నవసరంబుగ నెవియుఁ జూడక కువలయాక్షి రోకోప మొందుచు
సీత — ముందు వెనుకలఁ జూడ నెంచకఁ ముందుఁడైన వానికి నొసంగిన।
నెంమనో యే వేళనో నాయిందు శేఖరలోక మేగద॥ అన్న
సోము — జనకు నానతి మీరఁ బోకుము వనిత దుగఁ దిగ లైదుఁగ।
జనన మొందఁగఁ జేయు వేళను వనజనేత్రుడు వ్రాయు రీతిని॥ చాన
సీత — విధివశంబునఁ బ్రధివిలో బడి యథమ విధమును గూర్చి చింతిల।
వృథయ కాకెటు మనలకు మనోరథము తీరును సోదరా॥ అన్న
సోము — (తనలో) అకటా! ఈమె మనో నిశ్చయము కడు లెస్సగానున్నదే! నాతండ్రిగారికిని నా చెలియలికినిఁ గల పరస్పర భేదాభిప్రాయములను బట్టి చూడ దురంతమగు నొక యల్లరి పుట్టునని తోఁచుచున్నది. నాశక్తి కొలఁదిని ప్రయత్నించి యీమె యొక్క యభిప్రాయమును మార్పఁ జూచెదను (ప్రకాశముగా) అమ్మాయి (బతిమాలుట నభినయించుచు)

తే॥గీ॥ ఆడువారికి స్వాతంత్ర్యమన్న మాట
సున్న యనినీ వెరుంగవే చిన్ని చెల్లి
తండ్రిమాటను మీరుట తగవు కాదు
చదువుకొన్నట్టి నీబోటి సుదతి కెపుడు॥

సీతా — అన్నా! నీవుకూడ నిష్కారణముగా నన్ను కోపగింప నెంచితివా?

చ॥ వనితకుఁ బుట్టువాది పడి వత్సరములపయి మీరుదాఁక త
జ్జనని కిఁ దండ్రికిన్ వడఁకు చందము పై మృతినొందుదాఁక భ
ర్తను మటి పుత్త్రులన్ గనినఁ దద్దయు భీతిలుచుండు చందముల్
వనజభవుండు వ్రాయుటది పాక్షిక వృత్తియు కాక న్యాయమే॥

కన్నతలిదండ్రులుగాని చేసికొనిన భర్తగాని కడుపున పుట్టిన బిడ్డలుగాని యాఁడుదాని కేడుగడగానుండి వారి కనుకూలమగు విషయములనన్నిటిని చారించి నెఱస్తు వేరని యేకదా స్త్రీల కస్వాతంత్ర్యము నియ

మించినది. తద్భిన్నాచరణులైన జననీజనక భర్తృపుత్త్రాదులకు
కాంతాజనములు మాత్రమేల లోఁబడవలయును?

సోము — అమ్మాయి! తండ్రిగారు మాత్రము నీ కేమి యుపకారము చేయ
బూనినారు? నిష్కారణముగ నేల తిరస్కరించెదవు.

సీతా — అన్నా? ఇంకేమి చేయవలయును. ఇట్టి ప్రయత్నములు చేతనే
కదా లోకములోని స్త్రీసంఘములో ననేకులకు దుర్వారమగు
దుర్గతులు సంభవించుచున్నవి.

సోము — ఎందువలన?

సీతా — ఎందువల్లననియా? ఇటువినుము.

తే॥ గీ॥ మనువకిష్టంబు లేనట్టి మగనిఁ దెచ్చి
పెండ్లి సేయుటచేతనే బిసరుహాక్షు
లందుఁ బెక్కురుగుణహీనలగుచు వ్యభిచ
రించి శీలంబు పాడొనరించుచుంద్రు॥

శా॥ ఈడున్ జోడయి యొండొరుల్ వలచి స్నేహేచ్ఛన్ వివాహంబునన్
కూడున్ గుడ్డకు లోపముండక మహోత్సాహంబుగా దంపతుల్
క్రీడన్ సల్పుచు గాఢమౌవలపునన్ రేలుంబవల్ బుచ్చుచో
బాడుంబుద్ధులు పుట్టునే పడఁతు లవ్యక్తంబుగా నుండురే॥

ఆఁడుపిల్లల బాధ్యత వహించినప్పుడు జననీజనకులివియన్నియు
స్వయముగా నాలోచించుటే విధ్యుక్తము కానిచో వారినిర్ణయము
లు పుత్త్రికలచే నెట్లంగీకరింపఁబడును.

కమ — నాముద్దుపట్టీ! నీయురిపెము చెల్లించుటకేగదా నీతండ్రిగారి
ప్రయత్నమునకు బూనియున్నది. నీమంచిచెడుగుల నాయనమా
త్రము విచారింపకుందురా.

సీతా — (తనలో) తండ్రిగారొనర్పఁ బూనినది తనకయిష్టమైనచో భర్తృ
తిరస్కారమునకు వెరచి పై కూరకిట్లనుచున్నది. (ప్రకాశముగా.)

శా॥ అమ్మా మీసుతవిన్నపంబొకటి న్యాయంబైన సద్బుద్ధిఁ జే
కొమ్మా సుందరవిగ్రహుండగుచు నాకుం జోడునౌ వానికీ

విమ్మా మేనరికంబటంచునను నట్టేటం బడఁద్రోయమో
దమ్మా నాకు సుఖోదయమ్మునకుఁ గాదా పెండ్లి గావించుటల్॥

తే॥ గీ॥ అమ్మ నవమాసములు మోసి నట్టినీవు
దయను విడనాడినావె నాతండ్రివలెనె
మీకు నిర్భారకము గాని నాకు భూమి
పైన మనియున్న నొక్కింత ఫలముగలదె॥

క॥ ఆజన్మాంతము పతి కే
యోజన్ దగు సేవసేతు నొల్లమికతనన్
నాజన్మంబిటు దుఃఖపుఁ
భాజనముగ సేయమీకుఁ బాపము గాదె॥

(బేహాగ్ రాగము-ఏకతాళము.)

(భూపతెమాపరితాపముదీరిచి మట్టు)

సోమ—సోదరినీ దగు వాదములనువిడి। సాదరమున సమ్మోదముగనుమా
కాదనని కేదయినా। రాఁదగు లాభము కనఁబడఁజాలదు॥ సో॥—

సీతా—ఏటికిబూటకి మీగతిచేసెదు। తేటతెల్లముగఁ దెలిసియు మా
మోటమునన్। మాటవినన్। జేటగు సోదర చెప్పకు మీ యెడ॥ నే॥

సో—ఈ యెడనాయన చేయుట మానడు। చేయుచు పాయకు చెల్లదు సుమ్మీ
దాయలలో హేయము గాదా! యోచెల్లెల తప్పకవినుమా॥

సీ—అనయము వనితలకనపాయమ్మగు। పసిబూనుట యోఘనముగుఁ గాకెటు
తనదగువర్తనమునుమా। ననిచోఁ గాఁదగు పని చూచెద పై॥

వణి—(ప్రవేశించి తనలో) ఓహో మా సీతారత్నము మాటలు బహు
కఠినముగానున్నవే. ఆ వెకీసంబంధము బొత్తుగా నిష్టము లేదనుట
యే నిక్కముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను స్వయముగా నేను
బోయి నాలుగు వేలరూకలు నగలక్రింద నిచ్చునటు తేర్పఱచి మాట
యిచ్చి వచ్చితినిగదా! తప్పు టెట్లు? వీరిసంభాషణ విననట్లే నటిం
చి కర్తవ్యమును దెల్పెద. (ప్రకాశముగా) కుమారా! సంబంధ

ము నిశ్చయించుకొనివచ్చితిని. కట్టుబాటులన్నియు మన కనుకూల
ముగానే కుదిరినవి.

చ॥ అనువుగ జేసివచ్చితి సహస్రచతుష్టయ రూప్యముల్ నగల్
కునకొకచీరలైదు మరి మంగళహారతి పళ్ళెరంబునం
దున శతరూప్యముల్ పయిచతుర్థగునూర్ నడవళ్ళక్రిందమా
కొనిమిడివంద లేర్పఱచి యీ బహుళాష్టమి లగ్నముంచితిన్॥

తే॥ గీ॥ మన ప్రయత్నంబులన్నియు మనము చేసి
కొనుట యావశ్యకంబయ్యె కొమరిఁ బెండ్లి
కూతుఁ జేయింపు మెల్లుండి గుసతగముగ
నలరి తరలివచ్చెదరు వియ్యాలవారు॥

కావున నీవు తక్షణంబ ముద్రాలయమున కేగి శుభపత్రికల నచ్చొత్తించి బంధువులందఱికిఁ బంపి యాహ్వానపఱుపుము.

పో—తండ్రీ చిత్తము సెలవుగైకొనెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వణి—కాంతామణీ! నీవు కడుజాగరూకురాలవై పనిబాగులవారిచే ప్రయత్నమంతయు సిద్ధము సేయింపుము. కార్య నిర్వాహకమంతయు నీవలననే కాఁదగినది ప్రతిష్ఠా ప్రతిష్ఠలు మన నెత్తిపైబడును. నీవిక తడయకపొమ్ము.

కమ—నాథా! మీయభీష్టమున కన్యధాకరించువారెవరు. (నిష్క్రమించును.)

సీతా—(తనలో) నా యభిప్రాయము జనకుని చెవినిగూడ బడవైచి యుంచుట యుక్తమని తోఁచెడిని (ప్రకాశముగా.)

తోడిరాగము ఏకతాళము

(మేర కాదు నా మనవిని వినుము మట్టు.)

మేనరిక మీకొనకుము జనకా
మనోంబుజమ్మున బూనకకిచుక॥ మేన॥
నా మనంబునందు నలవని పూరుషునకు
నన్నొసంగుటన్న మీకు గన్నతండ్రిలక్షణంబ॥ మేన॥

వణి — (తనలో) ఓహో! ఈపె తనయభిమతంబును నాకుకూడ దెలుప సాహసించినదే. ఇందున కెడమీయకూడదు. (ప్రకాశముగా) ఛీ నిర్భాగ్యురాలా సిగ్గువిడనాడి నతోఁగూడ నడ్డదిడ్డముల జెప్పుచుంటివా చాలునికి నోరుమూయుము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సీతా — అకటా! కన్నతండ్రిఁ గదా యని నాయభిమతమును జెప్పికొనఁబోవ సహజమునకు మించిన కాఠిన్యము నువహించి నాజనకుండు చీదరించుకొనుచు నావలకుఁ బోయె ఇకనా మొరాలకించువారెవరు భూమియందున సృష్టించునపుడా స్రష్టనానొసట నెట్టువ్రాసెనో యట్లుజరుగును నేను చింతించినఫలమేమి నాయిష్టదైవంబగు శంకరునిగూర్చి ఇంచుక ప్రార్థించుకొనెదను.

(తోడిరాగము ఏకతాళము.)

(శంకరాభరణమట్టు.)

ఈశ్వరా కావరా।
నామనోరథంబుదీర్ప రారా వేగ ॥ నీశ్వ ॥
అనయంబునిన్నునే మనమందు నెంచెద।
ఘనముగ బ్రోవర కామాంతకా వేగ ॥ నీశ్వ ॥
నన్నొక్క మూర్ఖుని మెడఁగట్టఁజూచెదు।
జనకు నెమ్మనంబు మరలింపరా వేగ ॥ నీశ్వ ॥

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ప్రథమాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

ద్వితీయాంకము.

(విష్కంభము.)

(రమణి, సువదనలను నిద్దరు చెలికత్తెలు ప్రవేశించుచున్నారు)

రమ — సఖీ; మనసీతారత్నము పెండ్లిచేసికొననని బిఱ్ఱబిగిసి చివఱకు మేనబావగారినే కట్టుకొన్నదే మొదటనే బెట్టుసేయకయున్నచో గౌరవముగా నుండెడిదిసుమా!

సువ ఆమె కిప్పుడుమాత్రము గౌరవహాని యేమి సంభవించినది? ఆమె పట్టుదలకేమియు భంగము కలుగనే లేదు.

రమ— భంగము కలుగలేదా: బాగాయె నీపలుకులు మిక్కిలి వింతగానున్నవే పెండ్లికిని మొన్న గర్భాధానమునకునుగూడ పేరంటము చేసిన నీకు మతితప్పుచున్నదా యేమి?

సువ— పెండ్లియైనంతమాత్రముననే యాతడామె పెనిమిటియైనాడనుకొంటివా యేమి?

రమ — ఏలకాడు? ఎట్టివాడగును?

సువ— సీతారత్నమతనిని మనస్సాక్షిగా వరింపకుండుటచే నతడు భర్తకాడు కన్యాపురుషులిరువురును పరస్పరానురాగము కలవారయి యొండొరుల వరించునపుడు భార్యాభర్తలగుదురు స్వయంవరము కానిచో యితరులు బలాత్కారముగ వేడుకలుగావించుకొన్నంతమాత్రమున నది పెండ్లియగునా? అట్టిస్త్రీపురుషులు దంపతులగుదురా.

రమ — దంపతులేకానిచో సీతారత్నము గర్భాదాన వైభవమునకెట్లొడబడినది?

సువ — అదియును బూటకమే ఆనాఁడు కల్పితభర్తయగు సీతాపతికిఁ బరాభవముతప్ప మఱేమియుఁగాలేదు.

రమ — చెలీ ! యాచరిత్రము కడునద్భుతముగా నున్నది సుమీ ! ఎటువంటి పరాభవము జరిగినది ?

సువ — ఆనిషేకముహూర్తమునాఁడు తల్లి మొదలగు స్త్రీజనముల ప్రేరణముచేఁ గొందఱు స్త్రీలు పట్టి బలవంతముగా సీతారత్నముగదిలోనికిఁ ద్రోయఁబడిన పిమ్మటఁ గవాటమును మఱియొక్క కాంతారత్నము బంధించినది.

రమ — తరువాత నేమిజరిగినది ?

సువ — మన చెలికత్తె లోపలికిఁబోయి నిజమనోహర సంయోగావాప్తి కొఱకయి పూనికతోఁ బరమేశ్వరునిఁగూర్చి ధ్యానించుచు యోగముద్రధరించి యొకమూల గూర్చుండెను. అప్పుడా నిరర్థక పురుషుఁడు సీతారత్నముయొక్క యసమాన యోగినీవేషమును గాంచి మనంబున నచ్చెరువొంది సాగిలి పాదాక్రాంతుఁడై యంతటి నుండియు నాపె ప్రశంసయే తలపెట్టక కొండొకగదిలోఁ దనగుట్టు బయల్పడకుండునటుల నిద్రించుచుఁ గాలము గడుపుచున్నాఁడట.

రమ — ఇదంతయు నీకెవరుచెప్పిరి ? యీయుదంతమంతయును నమ్ముటకు శక్యము గాకున్నదే !

సువ — నీయట్టి మూర్ఖరాండ్ర కటులనే కనఁబడుచుండును లెమ్ము. ఇదినాతో మన సీతారత్నమే రహస్యముగాఁ జెప్పినది. మరల నెవ్వరితో ననకుసుమీ ?

రమ — లేదు నీతోడు. నిజముగాఁ జెప్పను కాని నిజమనోహరసంయోగావ్యాప్తికొఱకంటివే యానిజమనోహరుఁడెవఁడు?

సువ — అతఁడు మనభుజంగరావే.

రమ — అటులనా ? వారిరువురికి నీడును జోడును జక్కఁగా సరిపోయినది కాని వారికి సంయోగ మెట్లుసంభవింపగలదు.

సువ — దానికిఁదగునేర్పాటు గావించి నేనిటు వచ్చుచున్నాను. బ

హుస్స్వల్పకాలముననే యాతేఁకు రాఁగఁలేదు. వీరిరువురకును గూటమి సంభవింపఁగలదు. నీవే దూతువు లెమ్ము.

రమ—వీరి రహస్యసంయోగము బయల్పడినచో లోకులీ యిరువురిపై వ్యభిచారదోష మారోపింపరా ?

సువ—ఆరోపింతురుగాక ప్రాపంచక మాయాచిత్తులైన లోకులేమను కొన్న నేమిలాభము పరలోకదూష్యము కాదుకదా.

రమ—లోకులమాట నటుంచుము ఈమెయొక్క జననీజనకులు మాత్రము దీనికి హర్షించి యూరకుందురా ?

సువ—ఊరకొనకున్న నీపాపమంతయు వారిపాలే యగును బలాత్కారముగా నొకరి కంటఁగట్టుటకు వీరికధికారముకలదా ?

రమ—అటులైన నీవిప్పుడెచ్చటికిఁ బోయెదవు ?

సువ—ఈసమీపముననే యుద్యానవనమందు మనసీతారత్నమున్నది. పోయి యామెను గలిసికొందమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

(ఉద్యానవనమందు సీతారత్నము ప్రవేశించుచున్నది.)

బేహాగ్ రాగము అటతాళము.

(ఔరానారీ మట్టు)

అకటమదనా వికటంబుతగునా॥ అ॥
సుకుమారినగునన్ను గికురింపనగునా॥ యు॥
సరసిజనేత్రుని సాన్నిధ్యమునకు
వరకరుణను జేర్చి తరియింపరాదా॥ యు॥
అరుదగునాతనో హరసంయోగమున
దిరుగుచుసంతోష భరమొందకుండ॥ న॥
రావుకులార్ణవ ప్రభువుభుజంగ।
రావుకౌగిటనలరా రకమునుపే॥ యు॥

పదునుటమ్ముల నెదగుదియించుచున్న మదనుని గదురుతనము

నన్నుఁ ద్రిదశలోకమునకంపునట్లున్నదికాని బ్రతుకనిచ్చునట్లు లేదే! ఏమి సేయఁగలను?

ఉ॥ రావుకులాబ్ధిచంద్రుఁడు సుప్రతిభాసుదేహుఁ డర్యుఁడున్
భావజరూపవిగ్రహుఁడు వైశ్యకులాబ్జమధువ్రతుండు సం
భావితమైత్రిపాత్రుఁడు కృపారసమూర్తి భుజంగరాయకో
భావహనామకుండునను భావజకేళినిఁ దేల్పరాఁడొకో॥

సీ॥ రాకున్న నేరీతిఁ బ్రాణముల్నిలుపంగఁ జాలుదునిఁక నిమేషంబుగాని
ప్రాణమునిల్పిన భావజశాప మెక్కరణినే భరియింతుఁ గలతమాని
భావజతాపంబు భరియింపఁగల్గినఁ బేరాసవోవునే పెనుగుఁగాని
బేరాసవోయిన నారాముచిత్రముల్ మరపురానిచ్చునే కలుపుగాని॥

తే॥ గీ॥ మరపువచ్చినమాత్రాన మంతనంబు
విడువనేర్తునె యౌవనవేదనంబు
పట్టిపల్లార్చుచుండంగఁ బ్రాణసమితి
నిలుచునను మాటయనవట్టి నీళ్లమూట॥

ప్రాణాసక్తిత్యజించిన మనసునకిట్టి సంకటములుండవు కదా? (ఆశ్చర్యము) ఆహా! ఇంతలోనే యింతతొందరపాటు నాకుఁ జెల్లునా? నాతెలిమికత్తెయగు సువదనను పంపియుంటిని యాపె యేయుక్తియో పన్ని నామనోహరుని నాకడకుఁ గొనితేఁగలదు.

సీ॥ డెందమా నీకు నానందంబు గలుగును
గొందలంబందకు చెందుశాంతి
హృదయమా వెఱవకు సదయుండు నిన్నుఁ జేరి
ముదమొందఁగాఁ జేయుఁ గొదువఁదీర్చు
చిత్తమా భయమేల హృత్తటంబున నిన్ను
హత్తునీ చెలికాఁడు కత్తలమున
మనమ భీతిలఁబోకు మనసిజరూపుండు
కనినిన్నుఁ గూడి మంతనములాఁడు

తే॥ గీ॥ నీదుగాఢానురక్తియు నీదుచెలిమి
కత్తె తెలుపంగఁజనెనీనిమిత్తమిపుడు
సుంతయోర్పునుబొందుము వంతనొంద
నేలయురుదెంచె ధవుఁగూడు కాలమిపుడు॥

ఏమో! నాలోనేను సరిపెట్టుకొనుటయే కాని యిదియంతయుజరుగునా? నామనస్తాపముతీరునా?

తే॥ గీ॥ నామనోహరుతోఁగూడి కాముకేళిఁ
దేలు కాలంబునాకుఁ బ్రాప్తించుదాఁక
మదికినూరటజనియించి కుదటపడునె
ఘనతరంబైనకలతను గాంచుఁగాక॥

కలతనుగాంచుట నిక్కమే కాని ఫలముగనుటయదృష్టసాధ్యము వజ్రపంజరమునుబోలిన యీమాడుగుపై కతఁడెట్లు రాగలఁడు?

క॥ శ్రీరామాసుతుఁబోలిన
యారావుకులీనుతోఁడ హర్షమునను నీ
యారామపుఁబొదలఁగలిసి
మాధాగమమునను దేలు మాత్రము గలదే॥

దయామయుండును ఘటనాఘటనసమర్థుండునగు నీశ్వరునికరుణనాయందున్నచో నీపని నెఱవేరకపోవునా?

ఉ॥ ఓపరమాత్మ! శంకరుఁడ! యోసకలాత్మసమానపోష మ
త్తాపముదీర్పఁగాఁదగును దారగుణుండు భుజంగరావునిఁ
దాపునఁజేర్చి తావులను దవ్వఁగనుండిన నాదుప్రాణముల్
నీప్రభుశక్తిచేమరల నిల్పఁగ వేడెద నాదరింపవే॥

(తిరిగిచూచి) అరుగో! నాచెలులిరువురును నామనోగత కార్యమును నెఱవేర్చి యిటువచ్చుచున్నారు ఎదురుగాబోయి యడిగెదను (అనిలేచుచున్నది)

(రమణి సువదనలిరువురును ప్రవేశించుచున్నారు.)

(ఎదుటకు వచ్చి కవుఁగలించుకొని) సఖులారా కార్యమా? పండా?

సువ—ఫలవంతమయిన నీమనోభూజమునఁ గాయలేలయుండును పండే?

సీతా—అటులయిన వచ్చియున్నాఁడా.

సువ—ఇద్దఱును గలిసివచ్చుచున్నారు.

సీతా—ఇద్ద ఱెవరు?

సువ—నీమనోహరుఁడును వానిసహచరుఁడగు విదూషకుండును గలిసివచ్చుచున్నారు.

సీతా—(సిగ్గుతో) చేటీ తానువచ్చెడిపనికి పరపురుషునితోఁ గూడివచ్చుట కెట్లంగీకరించినాఁడే.

సువ—(నవ్వుచు) నీవుపూనుకొనినపనిని మాతోనెట్లు సంప్రతించి నెఱవేర్చుకొనుచుంటివో యట్లే.

సీతా—నాప్రాణసఖులరగు మీకునునాకు నభేదగుణ ప్రతిపత్తిగలిగి యుండుటచే మీకెఱిగించుట కొప్పుకొంటిని.

సువ—వారును ప్రాణస్నేహితులగుటచేతనే కలిసివచ్చుచున్నారు.

సీతా—చెలీ యాతనియెదుట నామనోహరునితో మాటలాడుటకు సిగ్గుచే నోరురాదేమోయని భయమగుచున్నదిసుమీ.

సువ—మీరిరువురును మాటాడుసమయము వచ్చుసరికి మావలెనే యాతడును దొలఁగును నీకాభయమక్కఱలేదు లెమ్ము.

సీతా—(సంతోషముతో)

తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మము లెత్తిన ఋణముతీర్పఁ
జాలనంతటి సాయంబు సల్పినావు
నిన్నుఁబోలిన చెలికత్తె లున్న వనిత
కావయంతయు లోపంబు నావహిలునె॥

సువ—నీస్తోత్రపాఠములకేనర్హురాలనుగాను చెలిమికలయప్పుడొండొరులు సాయమొనరించుకొనుట విధికదా నన్నేటికగ్గించెదవు అదుగో నీచెలికాఁడు వచ్చుచున్నాఁడు స్వప్రయత్నముననీవుండుము

సీతా—ఏడీ నాకుచూపింపుము.

రమ—అదుగోకనుచూపు దూరమున నారాజమార్గము వెంబడిహితునితోఁగూడి వచ్చుచున్నాఁడు.

సీతా—అవునే మున్నొకసారి నేనీతని జూచినప్పటికంటె నిప్పుడుమిక్కి
యు తేజముఁగలిగి ప్రకాశించుచున్నాఁడు.
సువ—వయోవతివయి మదనావేశమునఁ జూచునీదృష్టికి నీవలపుకాడ
టులనే కనబడును లెమ్ము
సీతా—అటుకాదు నిజముగా వానికి తేజము హెచ్చినది.

తే॥ గీ॥ అతనిధీరతయాతని యందమతని
ముఖవికాసము వెడదఱొమ్మునుగనంగ
నమరనాయకుఁడో కాకకమలశరుఁడో
యనుచుఁదోఁచెడు తనుకాంతి యమరియుండె॥

సీ॥ వానిప్రక్కను జేరి పరిహాసములనాడు
తరుణిభాగ్యమునెన్న తరముగాదు
వానికౌఁగిటఁ జేరి వదనంబుముద్దాడు
వనితమోదమునెన్న వశముగాదు
వానిపజ్జనుపండి బంధనారతిదేలు
వెలదిసౌఖ్యమునెన్న వీలుకాదు
వానిముంగిటనిల్చి ప్రణయోక్తులనుబల్కు
కాంతతీరెన్న శక్యంబుకాదు.
తే॥ గీ॥ వానిముంగురుల్ మునిప్రేళ్ళవలన దువ్వ
నతివయుల్లాసమెన్న సాధ్యంబుకాదు
మగువనీదైనచాతురీ మహిమచేత
నట్టిచెలికాసపొందునా కమరనుండె॥

సువ—చెలీ యాతఁడు దగ్గిరఁ జేరక మునుపే నీలోనివయఃవ్యోత్స్యారు
చుంటివేమే? మనసు నంతగా బట్టజాలకున్నావు కాఁబోలు.
సీతా-అవునే అదేమికారణమోకాని నాశరీరము బులకాంకురమాయిప
ట్టరానిసంతోషము నాకమైకము గ్రమ్ముచున్నదే. కన్నులు మూసి
కొనివచ్చుచున్నవి.
సువ—అటులయిన నీతిన్నెపయిఁ బరుండుము మేమిరువురము నించుక

సీతా—(కన్నులుమూసికొని పరుండును.)

సువ—ఓసీరమణీ చూచితివా! దీనికి మదనతాపజ్వరమున నొడలెట్లు కాగుచున్నదో రమ్ము. మనము కొంచెము శైత్యోపచారముల నొనరించుదము.

రమ—(ఒడలు పట్టిచూచి) పాపమెంత వేడిగా నున్నది. నేనుబోయి మంచిగంధమునఁ బన్నీరు గలిపి తెత్తునా.

సువ—శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము. నీవు వచ్చుదనుక నేనుపచరించు చుండెదను.

సువ—అదుగో! భుజంగరావు తన సఖునితో ముచ్చటించుచున్నాఁడు. నేనీమరుగునుండి వీరిప్రసంగమును వినుచుండెదను. (అని ప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది.)

(అంతయథోచితముగ భుజంగరావును విదూషకుడుఁను ప్రవేశింతురు)

విదూ—ఏమోయి! భుజంగరావు! నీవ్యభిచారముకాదుగాని యీ రంతయుఁ ద్రిప్పినది చాలక యీచెట్లచేమలలోని కీడ్చుకొనివచ్చి నామచ్చ మాపుచున్నావుగదా?

భుజం—సఖా! అంత యాయాసపడెదవేమి? నేనుమాత్రము నీతోఁ బాటు తిరుగుచుండుట లేదా? నాకు లేనికష్టము నీకెట్లుకలిగినది?

విదూ—చాలు చక్కఁగాఁ జెప్పితివి వలపుడుకత్రియ నెప్పుడు చూతు మాయను నాతురమునఁ జిక్కములోని పిట్టవలెఁ గొట్టుకొనుచున్నమనసుగలిగిన నీకు దారియు డొంకయు మార్గాయాసమును గనఁబడుచున్నవా?

భుజం—మిత్రమా! యీమాటలకేమిగాని, యెంతదూరము తిరిగినను నాప్రియాంగన కానరాకున్న దేలొకో! మనము త్రోవతప్పి యుండలేదు కదా

విదూ—నేను జూపింతునుగాని నాకేమిచ్చెదవు?

భుజం—హితా! నీకుఁ గనఁబడినచో దయచేసి చూపింపుమా,

విదూ—నాకిచ్చెడిదానిఁ బేర్కొనుము. పిమ్మటఁ జూపించెదను.

భుజం—ఏమిచ్చెదనా? "నీకు మిత్రవత్సలు"డను బిరుదమిప్పించెదను. చాలునా!

విదూ—అబ్బా! ఎంతపని జేసెదవు. అదికాదు మంచిగారెలు, బూరెలు క్షీరాన్నములతోఁ గూడిన మృష్టభోజనమిప్పించెదవా?

భుజం—ప్రతిదినమును సత్రములలో కుత్తుకబంటి తిండిగల నీకింకను భోజనముమీఁదనే యాశయా?

విదూ—స్వకాంతాసంగమసక్తుఁడ వగు నీకుఁ బరకీయానురాగాశక్తి యెట్లో నాకుఁ బరభోజనాశక్తి యట్లే.

భుజం—(తనలో) ఇతఁడు హృదయనారసమువంటి మాటను బ్రయోగించి నాఁడే కానిమ్మిప్పుడభిమానపడిన లాభములేదు. (ప్రకాశముగా) వయస్యా! నీహాస్యోక్తులకేమి కాని యాచెలియను జూపుదునంటివే చూపుము.

విదూ—అదిగో! యాపువ్వుటేరమునఁ గన్నులు మూసికొని పరుండియున్న వనిత యెవ్వతెయో చూడుము.

భుజం—(చూచి) అవును దూతికాభావమును వహించిన యీపె చెలిమికత్తె నాతోనెన్ని గురుతులు వచించినదో యవియన్నియు నీ యువతియందుఁ గన్పడుచున్నవి. ఆహా! ఏమి యీ కురంగాక్షి యందము?

సీ॥ అపరంజిప్రతిమంబు నపహసించెడిమేని
శృంగారమునునేది కెన్నతరము
బంగారుగిన్నెల పరిహసించెడిగుబ్బ
గవయందమెన్నఁగా నెవరితరము
పండువెన్నెలనవ్వు వనితాస్మితముఖాబ్జ
భాగ్యమెన్నుటకు నెవ్వారితరము
స్మరచాపములనేలు తరళాక్షికనుచూపు
తెరఁగెన్నుటనఁగ నెవ్వరికిఁదరము॥
తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మములెత్తిన నిట్టిబోటి
తోడమంతనంబులనాఁడ గూడునొక్కొ.

పూర్వభవపుణ్యఫలమునఁ బొసఁగెఁగాన
జన్మసాఫల్యములభించె సవ్యముగను॥

విదూ — హితుఁడా! యారామామణి నీవంకఁగన్నెనెత్తి చూడకమునుపే నీవిట్లుమనఃకల్లోలము నొందుటచూడ నాకు మిక్కిలివింత యగుచున్నది "ఊరిముందఱికివచ్చినపిమ్మట నుఱుకులు, బరుగులు" ననునట్లు నీకిప్పుడు తొందరపాటుకలిగెనా, మనస్థిమితమును గనఁజాలవా.

భుజం — అట్లుకాదు ఈవిషయమునీవనుభవసిద్ధముగా నెఱుఁగమినిట్లనుచున్నావు కాని సుందరవిగ్రహయగువనితారత్నమును గాంచినప్పుడు వారియొక్క.

చ॥ ఘనకుచయుగ్మముల్ దళుకుఁగన్నులుఁ జంచలమైనదృష్టులున్
ననవిలుకానివిండ్లవలెనభ్రుములౌ కనుబొమ్మలున్ శశాం
కువినగుమోము చూపఱలకున్ గడుమోదముగూర్చు వేణియున్
మిసమిసలాడుదేహమును మింతులమానసమున్ హరింపవే?॥

విదూ — మనస్సునుహరించినంతమాత్రమున నుచితానుచితముల నెన్నక వెంబడి కులకాంతలనంటఁబ్రయత్నించు టెట్టితగవు.

భుజం — ఇందనుచిత మేమున్నది.

ఉ॥ మోమునఁబుట్టులేనగవు ముద్దులుగుల్కు మృదూక్తులున్ భళీ
త్కామమునించు చూపులును ఘల్లులమ్రోగెడునూపురధ్వనుల్
కోమలదేహసౌరభముఁ గూడినయాయభిసారికామణీ
స్తోమముఁగూడఁ గాముకులు చుట్టునుద్రిమ్మరు టొప్పదే సఖా॥

సువ — (సీతారత్నమును సమీపించుచుఁ దనలో) నాదూతికాకృత్యము చక్కఁగా ఫలించినదే ఇఁకసత్వరముగా చెలికత్తెను మేల్కొలుపుదునుగాక (లేపుటనభినయించి) సఖీ! ఘోరసూర్యరశ్మికృత ముకుళీభూతనయననీలోత్పలములు ప్రియచంద్రదర్శనానంతరమేనియు వికసింపకున్నవేల లెమ్ము.

సీతా — (లేచికన్నులు నులిమికొనుచు) ఇదేమే ఇంతదనుక నాచెంత

మెలంగుచున్న నాచెలికాఁడు కన్ను తెఱచునప్పటికే మాయము యినాఁడు.

సువ—కలగంటివి కాఁబోలును.

సీతా—నిజముగా రానే లేదా.

సువ—ఇచటకువచ్చియున్నాఁడుగాని నీచెంత మెలఁగినాఁడనుట కలయే.

భుజ—వయస్యా! వీరిప్రసంగమువలని నావలెనే యీయెయు మదనావస్థలోనున్నట్లుస్పష్టపడినది యింకయు నేమి చెప్పఁగోందురోవిందము

విదూ—"పాములజాడపాములది పాములజాడపాములది" నీవింతలో వారి ప్రసంగము నెట్లువింటివి.

భుజం—నిశ్శబ్దముగానుండుము వారిపలుకులను విననిమ్ము.

విదూ—అప్పను చక్కఁగాఁజెప్పితివి "గడచిన గండఁడుమిండడగు" ననుసామెతవినలేదా.

భుజం—(విసువుతో) మిత్రమా క్షమించి యూరకుండుమా.

సీతా—ఏడీ.

సువ—అరుగో యా పూలచెట్టు చాటునున్నారు. ఇఁకనీప్రయత్నమున నీవుండుము. నేఁబోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

సీతా—తొంగిచూచి సిగ్గుతోఁ తొలఁగుచున్నది)

భుజం—విదూషకా! చూచితివా నీవుకూడ నుండితివనుట సూచింపుటకై సిగ్గుచే మరుఁగయినది. అహా యామె యెంతప్రౌఢ.

విదూ—యీ పాపకర్మమునకు నేనొడిగఁట్టుకొననేల? నేనవతలకేగెదను నీప్రయత్నమున నీవుండుము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

భుజం—(సమీపించి)

మ॥ అతివా! నీదనుదర్శనార్థఁమయి మాగాఁయాసముఁ జూడకే
నతిసంతోషముతోఁ దవ్వచ్చితిని నీదా కౌఁగిటంజేర్చి స
త్కృతిసేయందగు నింకనేనిఁ బరమార్థీభూత చిత్తమ్మునఁ
శతపత్రాంబకు బారినుండి దరిజేర్పన్నిన్నుఁ బ్రార్థింౘెదఁ॥

సీతా—(ముందునకువచ్చి.)

చ॥ ఇతనితనూవిలాసమున కీడగుఁబల్కు లతీరుదానికిన్
జతయగుఁజాతురీకలన చాతురికన్నను మారశాస్త్ర పాం
డితియధికంబునంతకుఁ గడిందినయోవిభవంబు దానిచేఁ
బ్రతియభిసారికామణికిఁ బ్రాణవిభుండనఁ జెల్లునీతనిన్॥

మనమునవెంత తత్తరపాటొదవుచున్నను నోట సమాధానము జెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. (సిగ్గుచేఁ దలనొంచుకొనుచున్నది.)

భుజం.—(తనలో) మిన్నకతలవంచుకొని యూరకున్నదేలకో! ప్రౌఢయైయుండబోలు. కావుననే సిరుత్తరమే యంగీకారసూచకమని తెల్పినది. అయిననింకొక్కసారి యడిగిచూచెదను (ప్రకాశముగా)

మ॥ పలుకేబంగరమా మృగాక్షి! పిలువం బల్కాడకున్నావు నా
వలనన్నేరము గాంచినావా ననుసంభావింపఁ గానెంచవో
యలుకంబూనితివో చలో క్తికయి హాస్యప్రాయమున్ జూపవో
చలముంబూనక ప్రేమఁజూడుమిఁక నాజన్మంబు సాఫల్యమా॥

మఱియు.

ఉ॥ ఎందఱు పూరుషాగ్రణులు నెందఱుసుందరరూపవంతులిం
కెందఱుగొప్పవారు కలరిందఱిలోపలనేరినట్లు నా
యందుననీకు మోహమది యబ్బుటనాదగు భాగ్యరేఖయే
సుందరి! చెంతఁజేర్చుకొని సూనశరాగమముల్ స్మరింపవే॥

సీతా.—(తనలో) అకటా యెంతయని యోర్చుకొందును. సిగ్గేటికివ్య క్తీకరించెదఁగాక (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ స్వాతివానకు ముత్తెపుం బరణియట్లు
నిన్నుఁగోరుచు గాలంబు నెన్నుచున్న
నాకుదర్శనంబిచ్చి సంతసముగల్గఁ
జేసితివెయింకఁ గొదవేమి చెలిమికాఁడ॥

భుజం.—(తనలో) ఇప్పటికిగదా ధన్యుఁడనయి పడినపాట్ల కెల్లఫలము నుగాంచితిని. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ పూర్వభవమందుఁ జేసినపుణ్యమునను
నీదుదర్శనభాగ్యంబు నెమ్మిఁగలిగెఁ

గానినీదయకలిమిచేఁ గమలశరుని
కేళిసంప్రాప్తమగుఁగాక నీలవేణి॥

రాగము — ఏకతాళము.

(తప్పు క్షమియింపుమయ్యామట్టు)

సీతా — ననుఁగృపజూడుమయ్యా నాయకనీదాననయ్యా
ననవిలుకాని కేళిఁగనఁగఁజేసి మనుపుమయ్యా॥ నను

భుజం — ఘనమదమయ్యె నేడు వనజపత్రనేత్రనాకు।
తనరునీదు యౌవనంబు తద్దయునాపాలు సేయు॥ ఘన

సీతా — ప్రమదవనమధ్యమందు భాసిలుమందిరమునందు
విమలమణిస్థగితమైన వేదికనలంకరించి నను

భుజం — ఇందునిన్నుఁగూడియున్న మందయానతంద్రినన్ను
బంధనాలయంబుసేర్చి బాధవెట్ట నెంచునేమొ॥ ఇం

నీవన్నివిషయంబుల నాకుఁ దోడ్పడియుందునని వాగ్దత్తముసేయుము నిక్కముగా నిన్నేకూడియుండెదను.

సీతా — (తనలో) నేనుతనమాట జవదాటుదునేమోయని సందేహించుచున్నాఁడు కాఁబోలును (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మనమునందుననిను దైవముగఁదలఁచి
జీవితాంతముదనుక నీచెంతమెలఁగు
చుందుదానసునుఁడి విభవోన్నతగతి
నన్నుఁగైకొమ్ము నీకుఘనమ్ముగలుగు॥
(అనిచేతిలోఁ జేయివేయుచున్నది.)

భుజం — (తనలో) అన్నాయీలతాతన్వి చేతఁజేయిడినన్ను స్పృశించినంతమాత్రముననే విరహజ్వరమునఁ గాగుచున్న నాశరీరము సమశీతలభావము వహించినదికదా (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఎట్టికష్టములలిగిన నిందువదన
సుఖములైతోఁచునినుఁ గూడుచోనవన్ని

పాలెగానికి వ్యవసాయ ఫలముగన్న
దున్నుకష్టంబు మదిలోనఁ దోఁచునట్లు॥

(అనిసీతారత్నము పైసఁ జేయిడి) నెచ్చెలీ! ప్రమదవన విశేషంబుల
నాకుఁ జూపించెదవు రమ్ము.

మలయమారుతము ఆటతాళము.

(కాంతకాంత లతాంతములు మట్టు)

సీతా—మల్లెమొల్లలు నల్లుకొని పందిళ్ళుసౌరభ మెల్లమదిరం
జిల్లఁజేయుచు నున్నవిమనో వల్లభా యిటు చూడుమీ యెడ॥ మ
భుజం—కమలపత్ర ప్రమదవనశృంగారమింతని చెప్పశక్యమె
యమరవిభునినందనోద్యానమును దీనికిసాటియగునే॥ కమ
సీతా—మంచిగంధపుఁ దరులుమఱి చేమంతిమొక్కల బోదెలుగ
మంచివాసనల పరిఢవిల్లుచు మదికిముదమును నొదవఁ జేసెడి॥ మ
భుజం—అతివ! వనమందిరములోపల ననమశరకేళిఁ వసింపఁగ
నతిముదంబునఁ జేరఁబోవుద మాలసింపక రమ్ముపోదము॥ అతి॥
(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు)

అంత యథోచితముగ రమణిసువదనులు (ప్రవేశింతురు)

రమ—మన చెలికత్తె కనుపించదేమే మదనతాపరహిత మయిన
దా యేమి?

సువ—నీచేతిలోనిది గంధపు గిన్నెయేనా?

రమ—అవును.

సువ—ఇంత త్వరగా వచ్చితివేమి.

రమ—ఆ నీకేమి? ఎగతాళి మాత్రము చేసెదవు. అక్కడ ఎంతగం
డ్రగోళమయినదో నీకు తెలియున్నా?

సువ—ఏమిజరిగినదే.

రమ—ఏమిజరిగినదా గుట్టు బయటఁ బడినది.

సువ—ఎవరిగుట్టు.

రమ—మన సీతారత్నము గుట్టే.

సువ—ఎట్లు తెలిసినది.

రమ—ఎవరు చెప్పిరోకాని పూసలు గ్రుచ్చినట్లు కథయంతయుఁ దెలిసినది. భుజంగరావును బట్టుకొని తగు ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయునని వణిక్ప్రతియు నాతని కొడుకును గూడ ప్రయత్నించుచున్నారు.

సువ—చాలును లెమ్ము. అతఁడు వీరియట్టివారిని లెక్కపెట్టునా కడు సాహసము కలవాఁడని నీవుమాత్ర మెఱుఁగవా?

రమ—ఎవరి కెంత సాహసమున్నను ప్రభుత్వమువారికి లోఁబడవలయునుగదా యితఁడేమి చేయఁగలఁడు.

సువ—వలసినచో నితనికొఱకు గావలసినంత ద్రవ్యము వెచ్చించఁగల స్నేహితులితని కనేకులున్నారు.

రమ—సరే మనమింటికిఁ బోదము రమ్ము మనకిందులో సంబంధమున్నట్లు తెలిసినచో మన సంసారములకుఁ జేటుగల్గును.

సువ—అవును. నిజమే పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

శుభమస్తు.

సీతామనోహరము.

తృతీయాంకము.

(వణిక్పతియు సోముఁడునుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

వణి — కుమార, కులమున కెన్నఁడెఱుఁగనిముప్పు సంభవించినదికదా యీపెద్దమ్మ నాకడుపునఁ జెడబుట్టినది.

సోము — ఏమి వైపరీత్యము సంభవించినది?

వణి — కావలసినదంతయు నయినది ఇంకేమికావలయును నాపరువు ప్రతిష్ఠలన్నియుఁ నట్టేటగలిసిపోయినవి.

తే॥ గీ॥ నీదుపెద్దచెల్లెలు సీతనీతివిడచి
మిండగానిని జతఁజేర్చి మెలఁగుచుండె
ననుచువింటిని నొసట నావనజభవుఁడు
వ్రాయుగీతను దప్పింపవశమె మనకు॥

సోము — ఎంతనుకొంటిమో యంతయుసంభవించినది యిప్పుడుచింతించి నంతమాత్రమునఁ బ్రయోజనమేమి.

ఉ॥ నెత్తిననోరుపెట్టుకొని నీవిటుసేయకుమంచుఁ జెప్పినన్
జిత్తమునందుఁ జేర్చకటు సేసినపెండ్లికివచ్చెఁ దిప్పలీ
పత్తనమందనన్ గుణమువారలలోపల సిగ్గుచే శిరం
బెత్తుటకేనివీల్పడని హీనతకల్గెఁగదా చిరంబుగన్

తగినవరునిఁజూచి పెండ్లివిగావించినచో నిట్టిపాటురాదుగదా అప్పటి మీమూర్ఖతయే యిప్పుడిట్లు పరిణమించినది. కానిమ్ము.

ఉ॥ మించినదానిఁగూర్చియిటు మిమ్మనిసందునలాభమేమి యీ
వంచనఁ జేసినట్టి మనవైరికి నేగతిబుద్ధిసెప్పఁగా

నెంచితిరో బిరానవచియింపుఁడు వేగమె వానినిన్నిరో
ధించకయున్నఁ జేటగును దిట్టపుఁబన్నికఁ బన్ని చెప్పుమా॥

కొండొక నేరముఁ గల్పించి వానిని శిక్షింపఁ జేయకున్న మరింత గా వృద్ధియగును కావున బాగుగా యోచింపుఁడు.

వణి — (తనలో) వీఁడు నాకంటె నెక్కుడు క్రౌర్యమును బూనియున్నాఁడు కాని యాతులువకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము సేయించవలసినదే యిట్లగుగాక (ప్రకాశముగా.)

ఉ॥ గతజలసేతుబంధనము కార్యము లేదు నిదానమున్నచో
నితనికిఁ దగ్గశిక్ష విధియించెదు మార్గముజూడవచ్చు దొం
గతనము సేయఁగా మనయగారము సొచ్చెనటంచుఁ బన్ని యా
వితమును బంటురాతులకు వెల్లడిచేయుట యుక్తమియ్యెడన్॥

మఱియు,

తే॥ గీ॥ అట్లు చేసిన తత్క్షణమతనిఁబట్టి
బంధనాలయమందుంచి పరిభవించి
బుద్ధిసెప్పుదురాపైన మూర్ఖతముని
న్యాయసభలో విమర్శింతు రమలమతులు.

సోమ — తండ్రీ! అది యక్రమప్రధానవర్తులకు లక్షణముగాని మన యట్టివారలకు గాదు. ఇటుఁ వినుఁడు

చ॥ అనృతము బన్ని న్యాయమును నావల బెట్టి వృథాగ వ్యాజ్యముల్
జొనిపినమాత్ర నేగతిని సూనృతవాక్యవిహీనమైన వ
ట్లను జయమొందజాలుదుము లాతిజనంబులు నవ్విపోరె యో
డిన నిజమేల దాఁచవలె డెందమునందునఁ జింతసేయఁడీ॥

ఇంకొక్కటిగూడ నాలోచింపుఁడు.

తే॥ గీ॥ నిజముఁ జెప్పిన వ్యాజ్యంబు నిలుచు మనకు
ననృతమాడిన గెలుపెట్టు లరయఁగలము
"సత్యమేవజయతే" యన్న శాస్త్రవిధిని
మీరుమాత్రమెఱుంగరే మృదులభాష॥

వణి—ఓరి పిచ్చివాఁడా! ఇటువినుము.

ఉ॥ కూతురుఁ బంకుఁ జేసెనని కొందఱొకసిగ్గును లేకయే గతిన్
సీ! తలయెత్తిచెప్పుదును జెప్పినఁ నేగతి వారునమ్మఁగాఁ
జూతురు పిన్నపెద్దలు నన్నూయతసూపరె! పెక్కులేల? నా
జాకతమిట్టులుండఁగ విచారణసేసిన లాభమేమొకో॥

అనియును గాక,

తే॥ గీ॥ పూర్వకృతపాప మీరీతి గర్వభంగ
మును బొనర్చుచునుండంగ మనమునందు
జింతనొందుటచేత నానంతయేని
విడిచిపోవునె ఫలితంబుగుడువకుండ॥

సోమ—(తనలో) పట్టుదలనువిడిచి వైరాగ్యముకొనికి దిరుగుచున్నాఁడు. ఇప్పట్టునఁ గొంత ప్రోత్సాహ మొనరింపవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మీరు మీలోనఁగుందిన మేలుకలదె
తగునుపాయముచేత నాతనిని వంచ
నమ్ముసేయక యున్న ఫలమ్మువమ్ము
పాపులకుశిక్ష లేకెట్లు వచ్చుబుద్ధి॥

కావున మీరీవిషయమునఁ దగుప్రయత్నముసేయుటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. పిమ్మట మీయిష్టము.

వణి—(తనలో) వీఁడు చెప్పినదంతయు యథార్థమే "తోటకూర నాడే చెప్పవైతివేమిరా" యన్నట్లు ప్రథమముననే యీదుర్నయమును నడఁచివేయవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ అయినఁగానిమ్ము వాని దురాగతమ్ము
నకుఁ దగినశిక్ష వేయింప న్యాయసభకుఁ
బోయివచ్చెద పనిఁబూని మునుదునీవు
నాదురాత్ముని బోకుండ నాపుమిచట॥

సోమ—చిత్తము. ఆపని నవలీలగా నొనరించెదను.

తే॥ గీ॥ పూవుఁదోటను జేరి యామగ్ధకాంత
మనము నెడఁగొట్టి యా పితో మంతనమ్ము
లాడుచున్నట్టి ఖలుఁబట్టి యతని హస్త
ములను బెడఁగట్టియుంచేద బోయిరండు॥

తండ్రిగారు! ఇంకొకమాట,

చ॥ ధనమొకయింత హెచ్చయినఁ దప్పక వ్యాజ్యము గెల్చునట్లుగాఁ
బనిఁగొను న్యాయవాదిని వినాదము సేయఁగ నిర్ణయించి, దీ
నినిఁ దనస్వంత కార్యముగ నెమ్మిఁదలంచు మటంచు వేడి గొ
బ్బునఁ బురరక్షకాధిపుని మందిటకుం గొనిరమ్ము వేగమే॥

వణి—అదిఅంతయు నేనెఱుఁగుదును లెమ్ము. నీవు మాత్రము వానినిఁ బోకుండ నెదిరించియుంచుము. పదిడబ్బులు పోయినను బురరక్షకస్థానాధిపతినిఁ దీసికొనివచ్చి యితనిఁ గొట్టులోఁ బడవేయించెదను త్వరగా బొమ్ము.

సోమి—చిత్తము. (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

(అంత యథోచితముగ సీతారత్నమును భుజంగరావును ప్రవేశింతురు)

భుజం—మనోనాయకీ! నేడు మనము వినిన విచారకరములగు వార్తవలన నామనము కలతనొందుచున్నది. అనతికాలవ్యాపితమైన మన మోహలతానికుంజమును ఛేదించుటకు నీతండ్రి యనుయాలవిత్రపాణియై బయలుదేరినాఁడు కదా! మనము పరస్పరవియోగమున బ్రతుకఁగలమా?

సీతా—మీకీ వెఱ్ఱి యేటికి? మన మోహబంధము పరప్రయత్నమున నేర్పడినదా, పరప్రయత్నముచే విడఁగొట్టఁబడుటకు ఎవరెట్లు విఘ్నము సేయఁదలచినను జీవితాంతముదనుక మనచెలిమి వీడిపోవదని యేనా యభిప్రాయము.

భుజం—అంత స్నేహమెక్కుడుగానున్న దాసికిఁదోడుగా నేకస్థలనివాసాహర్తయున్నచో మనస్థిమితముండును గాని లేకున్న నీయనురాగము నిష్ఫలమే కదా!

సీతా.— మనసు ముందుగనే భయపడనేల?

తే॥ గీ॥ జరుగనున్నది యెట్లైన జరుగుగాక
చింతనొందినదీరునే సిలుగులెపుడు
కష్టసుఖములు కావడికడవలన్న
సామ్యమును మున్నువినలేదె సన్నుతాంగ

తే॥ గీ॥ మిన్నువిరిగి పైఁబడనున్నఁ గన్నతల్లి
దండ్రులెన్నెని విధముల దలఁకి నన్ను
శిక్షఁ జేసినఁగాని నీచెలిమివిడువఁ
గట్టిగా నమ్ము మిది మనఃకమలమందు॥

భుజం.—(తనలో) ఏమి యీమెసాహసము మనోనిశ్చయమన్న నిట్లుండవలయు. ఇంతధైర్యము పురుషుఁడనైన నాకుఁగూడ లేదు స్త్రీజనులే సాహసకృత్యములందుఁ బ్రథమగణ్యులు. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరీ!

మ॥ పరితాపంబిసుమంతయేనియు మనఃపద్మంబునం లేదు సుం
దరి నీపల్కుల మాధురీమహిమచేతన్ మాయమైపోయె, నీ
కొఱకై ప్రాణములైనఁ బాసెదను నాకుం గార్యమా సన్న మా
తఱిసిన్ సాయము సేయఁగా వలెసుమీ దైన్యంబు రాకుండఁగన్

మఱియు,

తే॥ గీ॥ ఎట్టిపన్నికపన్ననో యేమొ నన్ను
వంచనమ్మును సేయఁగ వనితనీదు
తండ్రి, దానికిఁదగిన పద్ధతినిఁబన్ను
కొనఁగ వలయుఁ గావున బోవ ననుమతిమ్ము॥

సీతా.—(తిరిగిచూచి) నాథా! నాచెలిమికత్తెయగు సువదన యిటువచ్చుచున్నది. ఆమెవలన మనము కొన్నివిశేషములను దెలిసికొనవచ్చును.

సువ.—(ప్రవేశించి తనలో) అకటా! వీరిరువురును వేటకాని కుదురయ్యెడు హారిణయుగ్మమువలె నిచ్చటనేయున్నారే! పిలిచిచెప్పెదనుగాక.

(ప్రకాశముగా) చెలీ! యొకసారియిటురమ్ము

సీతా—(సమీపించి) విశేషము లేమేనిఁ జెప్పెదవా?

సువ—చెప్పెదనురమ్ము (చెవిలోఁ జెప్పుటనభినయించుచున్నది)

సీతా—అటులనా? నేనిప్పుడేవచ్చెదను నీవు ముందుగా బొమ్ము.

సువ—మంచిది. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

భుజం—(సీతారత్నముదగ్గరకువచ్చి) ప్రేయసీ! నీచెలిమికత్తె యేమని చెప్పినది. మనమనుకొన్నదానికేమైన భిన్నమున్నదా ?

సీతా—ఏమియు భిన్నములేదు. మీతోఁగలహించుటకై నాసోదరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడట నీవెంతమాత్రమును భయపడవలదు. నీపైనఁదెచ్చెడు వ్యాజ్యమునకయ్యెడు ధనమంతయు నేనిచ్చెదను ఇట్టిసమయమున మనమిరువురము నొకచోటనేయుండుట కర్జంబుగాదు, నేను బోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

భుజం—తుదకునాకు గళబద్ధరోగము సంభవించినది. ఇఁకేమిసేయుదును.

సీ॥ మగువవాడు సమాగమంబుగోరినమాత్ర
మదివిచారణలేక మరులుకొంటి
మరులుకొంటినెచూడు మగనాలిగృహమందు
నడుగువెట్టితి సంశయంబులేక
నడుగువెట్టిననేమి యప్పుడేక్రమ్మరిపోక
మంతనంబుననుంటి నింతదనుక
నుంటినేచూడుమీ యింటిలోపలగూఢ
వృత్తినయ్యదివారి కెట్లుతెలిసె

తే॥ గీ॥ తెలిసెనమమాట వినినంతఁ దెలివిగలిగి
గోడదాటక నెచ్చెలితోడమాట
లాడి యాలస్యమును జేసి హానితెచ్చు
కొంటి మేలౌనె వ్యభిచారకులకునెందు॥

ఇట్టివచులచేత నేకదా భిన్నాభిప్రాయులై జనులలోఁ గొందఱు పరస్పర కలహపాత్రులగుచున్నారు.

చ॥ కులటలగూడునప్పుడె ప్రకోపముగల్గును నొండొకండ్రడన్
గులవనితా ణిన్ గలియఁగోరినయప్పుడు దానితల్లిదం
డ్రులు సహియింతురే! మదివిరోధముఁబూనక యూధవృత్తి నీ
వలఁదగులొందినాఁడ బొరపాటును జేసికృశింపనేటికిన్॥

దూరాలోచనలేక బహుజనదూష్యంబగు నీయకృత్యంబును బుద్ధిపూర్వకంబుగా నొనరించి పైనిపుడు చింతించుట గతజలసేతుబంధనము కాదా! ఇప్పుడు తప్పించుకొనిబోవు మార్గమాలోంచించవలయును.

తే॥ గీ॥ మొదటయోజించి మెలఁగుట ముఖ్యమందు.
మించిపోయినతరువాతఁ గించవడక
తప్పుకొనుమార్గమును జూచుటొప్పునదియు
వీలుగాకున్న నెదిరించి వెడలవలయు॥

(తెఱలో)

(చ॥ పరువుప్రతిష్ఠలన్ విడిచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁజొచ్చి కా
వరమున దుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద
స్కరునివిధంబునన్ జెఱుతజవ్వనికూ నసమున్ హరించి నే
డరమరలేకచిక్కు నధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥)

(ఆలకించి) క్రోధావేశుఁడై సోమయ్య యిటువచ్చుచున్నాఁడు. అకటా! అనుకొనినంతయు జరిగినది. ఇపుడేమి సేతును? ఏపనిఁ జేయుటకును మనోజవము తగ్గిపోవుచున్నది. దోషకృత్య మొనరించినవారికి మనస్థిమిత మెక్కడనుండివచ్చును? (యోజించి) ఇతఁడు తిరిగివెళ్లుదనుకనిందే యొచ్చటనైన దాగియుండెదను (చాటుననిలుచును.)

సోమ — (ప్రవేశించి కోపముతో.)

చ॥ పరువుప్రతిష్ఠలన్ విడిచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁజొచ్చి కా
వరమునదుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద

స్కారుని విధంబునన్ జెలుత జవ్వని మానసమున్ హరించి నే
డరమర లేక చిక్కు నధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥

(అటునిటుచూచి) ఏడీ! యెచ్చటను గనఁబడకున్నాఁడేమి? చేసిన తప్పు మనసున కెక్కినది కాఁబోలును.

తే॥ గీ॥ చిరతరాభ్యాసముననునీ వరుగుచుండు
వారవనితల గృహముంచు వచ్చియుంటి
వేమొ నీపాట్లఁజూపింతు నిపుడు రమ్ము
దాగియుండిన నీచావు తప్పఁబోదు॥

(కోపముతో) ఓరీ! పాపవిచారా! నయవిదూరా! ఏమూలనక్కియుంటివో బయల్పడకున్నావేమిరా?

తే॥ గీ॥ దరియఁ దెన్నను గానక తల్లడిల్లి
ప్రాణభీతిని నెందేనిఁ బరువువిడిచి
కంటఁబడకుండఁగా దాగి యుంటివేమొ
శూరగుణధామ జితసోమ సోముజూచి॥

ఉ॥ ఇయ్యెడఁ గాదు ఘోరవని కేగి భయంబున డాగి యుండినన్
న్యాయ్యము వీడినట్టి మనుజాధమునిన్ బరిమార్చకుండ నా
దయ్యము వృద్ధినిచ్చునొకొ తప్పక దైవమొ లేకమేమొ సా
హాయ్యము సేయవచ్చెడు భటాళియొ నిన్ను వధింపకుండు మే॥

తక్కినవారి మాటలిప్పుడేటికి? ముందుగ నేనీపనికై వచ్చియుంటినికదా? ఆదుర్మార్గ శిఖామణి యీదివ్యభవనంబున నేమూలను డాగియున్నాఁడో చూచెదనుగాక ఇంతలోఁ దండ్రిగారుకూడ వత్తురు (అని నలుదెసలను వెదుకుచు లోనికిఁబోవుచున్నాఁడు.)

భుజం—(ప్రవేశించి) వీనిమాటలనుబట్టిచూడఁగా నిది సామాన్యముగాఁ బరిసిపోయెడునట్లు కనుపించుటలేదు. నేను భయపడినట్లు వీరు కనుఁగొనినచో నన్నుమరింత ధిక్కరింపఁజూచెదరు కావున నిర్భయముగానుండవలయును.

సోమ—(పరుగెత్తుకొనివచ్చి విటుని చేయిఁ బట్టుకొని)

ఉ॥ ఎచ్చటికేగుచుంటివిర యెంగిలిమెక్కెడి కుక్కరీతి నిల్
చొచ్చితివింక నేనువెనజూడక నాదగుతల్లిదండ్రులు
న్మెచ్చునటుల్ పొడింబొడిగ నిన్నిటఁదన్నెద, నామిషంబుకై
మచ్చము గాలముఁగాదగులు మాడ్కి నిఁ జేతికిఁజిక్కినావురా॥

భుజం—(తనలో) ఓహో! వీనివదరుబోతుతనము హెచ్చుగానున్నదే కానిమ్ము నేనే యించుక యోర్పు వహించెదను.

సోమ—కానిమ్ము నీకు కాలముసమీపించుటనుబట్టియే యిట్టిదుర్బుద్ధి యుత్పన్నమైనది.

తే॥ గీ॥ ముద్దరాలిని నెట్టట్లొ మోసగించి
యొద్దఁ జేరితివౌర నీయూహకేమి
కాని యాసైంథవాదులా కాముకులకుఁ
గలిగినట్టి సౌఖ్యమునీకుఁ గలుగుగాక॥

భుజం—చాలు నిఁక నోరుమూయుము సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనక తగుదునని మాటలాడెదవేల?

సోమ—ఏమీ నోరుమూయవలయునా?

ఉ॥ మట్టెద, నేలఁ జెట్టెదను మాయిలుసొచ్చిన నిన్నుఁగాలితోఁ
దట్టెదఁ బాపకార్యఁపువిధంబును బూను దురాత్మ నిన్నునున్
మొట్టెద నింకనెచ్చటికిఁ బోయెదవోరి, పరాంగనామణిన్
ముట్టినవాడెచచ్చితివి మూఢకులాధమ కాచుకొమ్మికన్॥

భుజం—ఊరుకొనినకొలఁది నీకు నోరుహెచ్చుచున్నదిగా! ఓ ప్రేలరీ నీవాచాశూరత్వమునుజూచి యిచ్చట భయఁపడువారెవరును లేరు. మర్యాదగా విరమింపుము.

సోమ—నీయంతము కనఁగొననిదే విరమించువాఁడీ సోముడుకాఁడు. టక్కరిమాటలతోఁ దప్పించుకొని పోవలయునని ప్రయత్నించుచుంటివి కాబోలు నట్టి ప్రయత్నములు నాయొద్దసాగవు.

భుజం—మూఢుఁడవగుటచే నట్లనుకొనుచుంటివి. నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను వినుము.

ఉ. నీదగుసోదరీమణికి నెయ్యముసూపెడు బావనైన నా
మీఁద ననూయఁజూపుటది మేలటరా పదియుందిలోన దా
యాదులు నవ్విపోదురని యైనను గుట్టునఁ బంచుకొక నీ
గాదిలిచెల్లి గేలివడఁగా నిటురట్టొనరింతువే ఖలా!

సోమ—ఓరి వాచాటా! అంతఃపురజనవిటా!

ఆ॥ వె॥ ఆఁడుదానిపోల్కి నంతరంగములోన
నడరుపుట్టుచుండ నడఁచిపెట్టి
పైకిబెరములను బల్కనేటికిమూర్ఖ
నోరుమూయుమింక నుడువులేల?

భుజం—అరే! మూఢాగ్రేసరచక్రవర్తీ!

సీ॥ అనదయాజామాత నంగీకరించిన
నీతండ్రిమగలింపఁ జేతకాక
పెండ్లియాడినయట్టి పెండ్లాముసంతోష
పఱపనిబావతోఁ బల్కలేక
మదనార్తిఁ జేఁజాల మరిగి వేఱొకభర్తఁ
జేరినచెల్లికిఁ జెప్పలేక
కులపుమర్యాదను నిలుపజాలనినీదు
చిత్తవృత్తికి బుద్ధిసెప్పలేక

తే॥ గీ॥ నిప్పుఁ ద్రొక్కిన కోతినాఁ గుప్పిగంతు
లిడుచు నన్నుదూరెద వేల హీనగుణుఁడ
కట్టిపెట్టుము చాలు నీగుట్టుబయట
వేసికొనుచుంటి విదియెంత వెఱ్ఱితనమొ॥

సోమ—కుటిలహృదయా! నీ నీతికి జాలసంతసించితిని, నీవు చెప్పినదాని కంటె సిగ్గువిడిచి నీవు మాటలాడుచున్నందుకు నాకుసిగ్గగుచున్నది.

చ॥ చదివితి వేమిసార్థకము సద్గుణములఁ గలిగించు విద్య నీ
హృదయమునందుఁ బాపభయమింతయు లేనపు డెన్ని యేసియుఁ

గుదిరిచి చెప్పఁజాలుదువు కోవిదునింబలెఁ జాలుఁజాలు నీ
వదనముజూచిన న్నరకబాధజనించుననుమ్ము దుర్మతీ॥

భుజం — ఓరీ! ఆత్మస్తోత్ర పారాయణ! కులకలంకా! యింతదనుక నీవెన్నిమాటలాడిన శాంతభావముతో నిన్ను మందలించుచుంటిని. దానిని గుర్తెఱుఁగఁజాలక యేమేమో ప్రేలుచుంటివి. ఇదేతుది గాఁ జెప్పుచున్నాఁడ నాలకింపుము.

తే॥ గీ॥ ఒక్క గ్రుద్దుకు నెత్తురు గ్రక్కునట్లు
ముక్కుమీదను గ్రుద్దెద మూఢ నోరు
మూసికొనిపొమ్ము ప్రాణముల్ పోవకుండ
బ్రతికియుండినఁ జాలును పరువదేల?

సోమ — అవునుఁడు త్రగొడ్డున కలుపులచేటను సామెతవిన్నదేకదా

తే॥ గీ॥ ఓమ్ముపర్యముసేసి హారమ్ముగా ధ
రింతుమోరక! యేలసామంతమికను
వంటయిల్లొచ్చు కుందేటిపగిదియైతి
వేల బీరమ్ము నీరమ్ము పాలుసేతు॥

(ఇద్దఱు రాజభటులతో వణిక్పతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి — (కుమారునితో) నిర్భాగ్యుఁడా! నీకీవాగ్వ్యయమేలరా? అదుగో! న్యాయమునుపరిపాలించు దాతలు వచ్చియున్నారు. అంతయును వారే విచారించుకొందురు. నీవూరకుండుము. (వస్తువులను గొన్నిటిని భుజంగరావుమీద రహస్యముగాఁ బడవైచి భటులతో) అయ్యా! అంతయు మీరేచూచుచుంటిరిగదా! నాకుమారేఁ యంతఃపురమున నిద్రించుచుండఁగా గృహంబుసొచ్చి నగలను దొంగిలించి పైఁగా నాకుఱ్ఱవానితో నెట్లు పోట్లాడుచున్నాఁడో తమరేవిచారింపుఁడు.

భటు — (భుజంగరావు చేయిఁబట్టుకొని) రక్షకభటస్థానమునకు రమ్ము (అనిలాగికొని పోవుచున్నారు.) (నిష్క్రమింతురు.)

సోమ — తండ్రీ! ఈభటులకేమయిన నాశపెట్టితివా?

వణి.— ఈ వ్యాజ్యమును మనపక్షము సేయించినచో నూటపదివేరహలు బహుమతి యిత్తునని వాగ్దత్తముచేసి సగమురూకలు ముందిచ్చితిని
సోమ.— అంతటికి నొప్పుకొనిరా?
వణి.— వారికింకను నాశయున్నది కాని కార్యాంతమున మఱొకమాటకూడ చెప్పి సంతోషపెట్టెదనంటిని.
సోమ.— వాగ్ఘాటికల న్యాయవాదినేర్పఱచితిరా?
వణి.— ఏర్పఱచితిని, మనభోజనానంతరము పోయి న్యాయవాదితో మాటలాడి రావలయును పోదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(బంధనాలయమునం బ్రథమద్వితీయరక్షకభటావృతుడై భుజంగరావు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భుజం.—(జనాంతికముగా.)

సీ॥ పదిమాదిహితులతోఁ బాటునుండెడినేను
నరస్సులను గూడినెగడవలసె
నుద్యోగమును జేసి యూరిపెద్దలతోడఁ
దగునాక్షేవాత దెచ్చెనజుఁడు
ప్రాసాదములమీఁదఁ బండుచుండెడినేను
బంధనాలయమందుఁ గుందవలసె
నిష్టాన్నములదిందు నెలమినుండెడినేను
మితభోజనముచేత మెలఁగవలసె॥

తే॥ గీ॥ సకటకాలంబు విపరీతమైనయప్పుడు
రాజుబంటును బంటు లేరాజులౌట
కలుగుమనయత్నములచేతఁ గాదుబ్రహ్మ
వ్రాలుదప్పించుకొనుట యెవ్వారివశము॥

కేవలము విధి పేరితమని వ్రాత్రమెట్లు నిశ్చయింపఁగలము విధి వ్రాలుకూడఁదొలిజన్మమునందొనరించిన కర్మము ననుసరించియుండును అట్లు కాకున్న యెడల.

సీ॥ ఏనేఁడయా కాంత యేకాంతమున నన్నుఁ
దన సెజ్జఁ జేర్పఁగాఁ దలఁచు నేఁడ
తలఁచెఁబో యీనాఁటఁ దన చెల్మికత్తెతో
సిగ్గది వెంట నే చెప్పు నేఁడ
చెప్పెఁబో చెలియుంచుఁ జెప్పినంత నెయామె
తన స్నేహితు నన్నుఁ దార్పు నేఁడ
తార్చెఁబో యంతమాత్రన నేను నాసఖి
గృహమందుఁ జేరి రాగిల్లు నేఁడ॥
తే॥ గీ॥ రాగి మొందిన నేమాయె రమణితోడ
నప్పుడప్పుడు కలియక యెప్పుడచటఁ
గాలము నుబుచ్చ నేల నా కర్మవశము
చేతఁగాకున్న నీలాటి సేగియున్నె॥

ఒక్కసారి నా మనోహారిణి యిచ్చటికి వచ్చి నాతో ముచ్చటించె దనని యాపెచే ద్రవ్యసహాయమును బొందిన రాజభటునితో నాకు రాత్రికడఁ గబురంపియున్నదికదా! ఆపెతో మాటలాడిన నా మనోవ్యథ యంతయుఁ దీరుటయే కాక ముందీవ్యాజ్యమును గూర్చి జరుపవలసిన విషయములు గూడఁ దెలియఁగలవు.

ఉ॥ ముద్దుల గుమ్మతో ననుఁగు ముచ్చటలాడినఁ దాపమారెడున్
సుద్దులు వల్కఁగా నెవ్యథ నుంతయు నుండక సౌఖ్యమబ్బెడున్
ముద్దుఁగొనంగఁ గష్టములు బోవును గౌఁగిటఁ జేర్చినన్ మహా
పద్దశవీడి పోయెడినె బాసికిఁ జింతల నేల యిమ్మెడున్॥

(తిరిగి చూచి) గల్లుగల్లుమను నందెల చప్పుడు వినవచ్చుచున్నది తప్పక నాయారవప్రాణము వచ్చుచుండవలయు. (తొంగిచూచి) నిజమే ఆపెయే వచ్చుచున్నది.

సీతా — (ప్రవేశించి విచారముతో)

తే॥ గీ॥ భర్మమందిరమందు నా ప్రక్కమీఁద
నన్ను మదనకేళినిఁ దేల్చి యున్నభువిని

బంధనాలయమునఁ జూడవలసెనేడు
కటకటా! విధిదాటఁగాఁ గలరెజనులు॥

ఇచ్చటికివచ్చి ప్రాణేశునియవస్థను గన్నులారాఁ జూచినవిస్మృతి నంతకుముందున్న మనోధీరతపోయి విచారమగ్నమగుచున్నది. నన్ను గూర్చికదా యీసుకుమారునకు కీష్టకష్టము సంభవించినది. మించినదా నికేమిచేయఁగలను. నాయిష్టదేవతయగు నాహైమవతినిఁ బ్రార్థించెద నుగాక.

సీ॥ హేమదుర్గానాధు కామసుందరుదప్ప
బాఱఁదోలిననీకుఁ జీరలిత్తు
గిరిరాజతనయ నావరునికష్టముగట్టు
నెక్కించుమమ్మా నీకు మ్రొక్కులిడుదు
కౌమారినాప్రాణకాంతు నాపత్యము
ద్రముఁదాటజేసిన రవికెలిత్తు
గౌరినాదయితునికిలతఁ దీర్చుమునీకుఁ
బోడికుంకుమను దెచ్చి పూజసేతు!
తే॥ గీ॥ అంబనావరాంతకానికి నడరుబాపు
మఖిలఫలములుదెచ్చి నీకర్పణంబు
సేతునాకుసంతోషంబు సేయుమంబ
సకలగుణపుష్పరోలంబ శైలజాంబ॥

ప్రథ—ఓయి! కడచినరాత్రిమనకుఁ దెల్పినప్రకారము సీతమ్మగారు వచ్చియున్నారు మనముకొంచెమావలికిఁ బోవుదమురమ్ము.

ద్వితీ—అవునురా మనకు జాలడబ్బుకూడ నిచ్చియున్నది. అటులనేబో వుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

సీతా—(భుజంగరావును సమీపించి నిచారముతో.)

మలయమారుతరాగము-ఆటతాళము.

(సంభాషణము.)

అకటనీకీవికటమగుస్థితి। నమరఁజేసెనుగములగర్భుఁడు

వికలమగునీహృదయమందున వెరపుఁగాంచుట మెడలుగష్టము॥

భుజం — చెలియనీముఖచంద్రబింబము తొలఁగఁజేసెను నాదుకష్టము
లలితమగునీమాటలనువిన। గ్లానిలేశము లేకపోయెను॥ చెలి॥

సీతా — నాథనీకొక న్యాయ్యవాదిని సమరగూర్చితిధనమునిచ్చితి
నాధనంబును గొంచు నాతఁడు నాకు వాగ్దానంబొసంగెను॥ నాథ॥

భుజం — ఏమివాగ్దానమును నాతండిచ్చెనో యది తెల్పవే సఖి
నాహుసోహరి వ్యాజ్యవిషయ మదేమియగునని కబురుపంపెనె।ఏ।

సీతా — కల్లతెలఁగునుఁ బన్నియుండిన కారణంబున మనము గెల్తుము
ఎల్లిజరుగు విచారణంబునఁ దెల్లమౌనని చెప్పిపంపెను॥ క॥

భుజం — సాక్షు లెవ్వరటంచు నడిగిన సకియ యేమని తెలిపియుంటివి
కక్షదారులపన్నుగడ వ్యక్తంబుగాదని నేనెఱుంగుదు॥ సా॥

సీతా — నేనొకర్తను జెలులొకిద్దఱు నిజము సెప్పట కొప్పుకొంటిమి
కానితండ్రికి నెడము కాఁగల కాలమిప్పటి కరుగుదెంచెను॥ నే॥

భుజం — లోకనిందకుఁ బాత్రురాలవు కాకయుండుము నాదుకర్మము
నాకుఁదప్పదు గాన నేనది న్యాయ్యవిధినను భవముఁనొందెద॥లో

సీతా — లోకనిందయుఁ బ్రాణహానియు లోనుగాఁగల వానినెన్నఁడు
సాకుఁగొనుచు మనోహరాంగునిఁ జాలకష్టముపాలు సేతునె॥లో

భుజం — స్నేహలక్షణమున్న నీదియె చెలియ నేటికిఁ దెలిసికొంటిని
రాహుముక్తశశాంకవదన పరామృశించితి వెంతయుహాణము॥ సే

సీతా — (తిరిగిచూచి) నాయకా! ఎవ్వరో యొక రాజస్థానాధికారియి టువచ్చుచున్నట్లున్నది. నేనిచ్చటనుండుటంత యుచితము కాదు. నేను బోయివత్తునా?

భుజం — అవును నిజమే నీవిఁకఁబొమ్ము వీలయినప్పుడెల్ల నీముఖదర్శన భాగ్యము నాపై వెదజల్లుచుండుము

సీతా — చిత్తమట్లేయొనరింతును (నిష్క్రమించుచున్నది)

భుజం — (జనాంతికముగా)

ఉ॥ వచ్చినవాఁడువచ్చె నిఁకెఁబంకజనేత్రను బాయకుండునా
కచ్చపలాక్షి యెంతయు సహాయము సేయుదునంచుఁ జెప్పెనే
నిచ్చటఁగుందనేల యిదియెట్లును గల్పితనేరమాటచేఁ
జెచ్చెరఁగొట్టివేయుదుర చేడెనుగూడెదఁ జింతవీడెదన్॥

భ్రాంతియే కాని భావికాలము నెవరు నిర్ణయింపఁగలరు?

తే॥ గీ॥ ఎట్టి కాలంబునకు నెద్ది యేవిధాన
జరుగవలెనో యది సతంబు జరుగుఁగాని
మనుజు లనుకొన్న యటు లేదియును నొకప్పు
డేనిఁ గాఁజాల దవనినెందేనిఁగాని॥

పరిధ — (ప్రవేశించి) భుజంగరావుగారు మీ వ్యాజ్య విచారణదినము నేఁడే. తమరిని "న్యాయస్థానమునకుఁ గొనిర"మ్మని ప్రభువుగారి యుత్తరువైనది (తాళముతీయుట నభినయించి యతనిని భటుఁడు వెంటఁగొనిపోవుచున్నాఁడు.) (నిష్క్రమింతురు)

— గద్య —

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁదృతీయాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

చతుర్థాంకము.

న్యాయస్థానము.

(రాజును, దంబాచారి ఉత్తమరావను న్యాయవాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—సేవకా! వణిక్పతిని భుజంగరావును బిలువుము.

సేవ—చిత్తము. (మూడుసారులు పిలుచును.)

వణి—(ప్రవేశించి) దణ్ణములండి

రాజు—ప్రమాణము చేయించవోయ్.

సేవ—దేవుని యెదుట ప్రమాణముచేసి అంతయు నిజముచెప్పెదను. అబద్ధమేమియును జెప్పను. (అని వణిక్పతిచే ననిపించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

వణి—అయ్యా వణిక్పతండి.

రాజు—నీతండ్రిపేరేమి?

వణి—పేరిసెట్టి.

రాజు—నీవ్యాజ్యమేమిటి?

వణి—అయ్యా! యీ శు ॥ బుధవారమునాడు రాత్రి 12 గంటల వేళ భుజంగరావు నాగృహములో దొంగతనమునకై ప్రవేశించి మేమందరమును గాఢముగా నిద్రించుచుండఁగా పూర్ణాభరణ భూషితమైన నాకుమార్తెయగు సీతారత్నము మెడలోని బంగరు కంటెయుఁ గాసులపేరు సంగ్రహించుకొని పారిపోవుచుండఁగా మాకుఱ్ఱది మెలుకువగాంచి కేకలుపెట్టినది. అప్పుడు నాకుమారుఁ

డగు సోమయ్య నిద్రలోఁ ద్రుళ్లిపడిలేచి వానినిఁ బట్టుకొనెను. నేను రక్షకభటాలయమునకేగి యచ్చటి యధిపతితోఁ జెప్పితిని వారిద్దరుభటులను నావెంటబంపినపుడా భటులు నాగృహమందు నాకుమారునితో వివదించుచున్న భుజంగరావును బట్టుకొని యుత నియొద్దనున్న నగలతోఁ దమవెంటఁ గొనిపోయి కొట్టులోనుంచిరి. న్యాయప్రభువులరగు తమరు విమర్శించి దోషియగు భుజంగరావు నుశిక్షించి నాసొత్తును నాకిప్పించఁగోరెదను.

ఉత్త—భుజంగరావు మీ యింటిలోఁ బ్రవేశించునప్పుడు చూచి యుంటివా?

వణి—లేదు.

ఉ—నగలను నీకుమార్తె మెడలోనుండి తీసుకొనుచుండఁగా నామె కాని నీవుకాని మఱియెవ్వరుకాని చూచి యుండిరా.

వణి—నేను చూడలేదు నాకుమార్తె చూచి కేకలుపెట్టినది.

రాజు—నీకుసాక్షు లెవరు

వణి—సీతారత్నము, సోమయ్య, రంగిసెట్టి.

రాజు—సేవకా! సీతారత్నమును పిలువుము,

సేవ—(ముమ్మారు కేకలిడి సీతారత్నమును పిలిచి వెంట గొనివచ్చి ప్రమాణము చేయించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

సీతా—సీతారత్నము

రాజు—నీభర్తపేరేమి?

సీతా—భుజం, రామస్వామి.

రాజు—భుజం రామస్వామియా?

సీతా—కాదు రామస్వామి.

రాజు—అటులనా? సరే! మంచిది. నీవు భుజంగరావునెఱుగుదువా?

సీతా—ఎఱుగుదును.

రాజు—అతఁడు మీయింటికిఁ దొంగతనమునకై ప్రవేశించినాఁడా?

సీతా—లేదు.

రాజు—నీమెడనుండి నగలుతీసుకొనుచుండఁగాఁ గేకలు బెట్టితివా ?

సీతా—లేదు.

డంబా—నీవివాహసమయమందు నీకేమేమి నగలుపెట్టినారు ?

సీతా—కంఠి, కాసులు, వడ్డాణము, పోచీలు, కాళ్ళజతలు, చేతిజతలు, నిచ్చినారు. మఱికొంతరొక్కమిచ్చినారు.

డంబా—అవియన్నియును నిప్పుడు నీకడనున్నవా ?

సీతా—కంఠి, కాసులు, రొక్కము నాయొద్దలేవు.

డంబా—ఏమయినవి ?

సీతా—రొక్కము నాకియ్యలేదు కంఠి, కాసులు మాతండ్రిగారుతీసుకున్నారు.

డంబా—ఎప్పుడు.

సీతా—వారముదినములయినది.

డంబా—భుజంగరావు దొంగతనము చేసినాడని చెప్పుటకు భయమగుచున్నదా ?

సీతా—భయమేయగుచున్నది.

డంబా—(కూర్చుండును)

రాజు—ఏమయ్యా ! ఉత్తమరావుగారు నేరస్థునిపక్షమున మీ రేమైన నడుగుదురా ?

ఉత్త—చిత్తము. (సాక్షితో) మీనాయనగారు నీకంఠియు, గాసుల నెందుకుఁ దీసికొనిరి ?

సీతా—నాకుఁ దెలియదు.

ఉ—భుజంగరావు దొంగతనముచేయ వచ్చినాఁడనుటకు భయమగుచున్నదంటివే అదేల ?

సీతా—అనృతమగుటవలన

ఉ—నీవు రామస్వామిని వివాహమాడుట కంగీకరించితివా?

సీతా—లేదు.

ఉ—అట్టిచో వివాహమెట్లయినది?

సీతా— నాతండ్రిగారు బలవంతముగఁ జేసినారు.

ఉ—నీతల్లియు సోదరుఁడు నొప్పుకొనిరా?

సీతా—లేదు

ఉ—చాలునింకఁబొమ్ము

రాజు—సేవకా సోమయ్యనుపిలిచి ప్రమాణము సేయించుము

సేవ—చిత్తము (ముసల్మానుపిలిచి సోమయ్యచేఁ బ్రమాణముసేయించును.)

రాజు—నీపేరేమి?

సోమ—సోమయ్య.

రాజు—నీతండ్రియెవరు ?

సోమ—వణిక్పతి.

రాజు—నీవయస్సెంత ?

సోమ—25 ఏండ్లు.

రాజు—డంబాచారిగారు ! అడగండి?

డంబా—భుజంగరావు నెఱుఁగుదువా?

సోమ—ఎఱుగుదును

డంబా—నీతండ్రి యితనిపైఁదెచ్చిన వ్యాజ్యమునుగూర్చి నీకేమి తెలియును.

సోమ—ఇతఁడు గీ బుధవారమునాడు రాత్రివేళ మాయింటిలోఁ జొరబడి నాచెలియలి మెడలోని కంఠియుఁ గాసులపేరును దీసుకొని పోవుచుండఁగా నేనుపట్టుకొని మాతండ్రిని పిలిచితిని ఆయనరాజ భటులను పిలుచుకొనివచ్చి వారికి భుజంగరావు నొప్పగించి యీ వ్యాజ్యము తెచ్చినాడు.

డంబా—(కూర్చుండును)

రాజు—ఉత్తమరావుగారు కానియ్యండి,

ఉ—నగలను నీచెల్లెలిమెడలోనుండి తీసికొనుచుండగా నీవుచూచితివా

సోమ—లేదు. తీసికొని పాఱిపోవుచుండగాఁ జూచితిని.
ఉ—నీకును భుజంగరాఘునకును విరోధమున్నదా?
సోమ—ఉన్నది.
ఉ—ఎందువలన?
సోమ—ఊరకయే.
ఉ—ఎవరెవరికి?
సోమ—నాకును నాతలిదండ్రులకును నతనియెడల విరోధమే.
ఉ—నీచెలియలిని రామస్వామికిచ్చుటకు నీవిష్టపడియుంటివా?
సోమ—లేదు.
ఉ—అతనినిఁ జేసికొనుటకామె యిష్టపడినదా?
సోమ—లేదు.
ఉ—చాలునీఁకబొమ్ము.
రాజు—సేవకా! రంగిసెట్టినిఁబిలిచి ప్రమాణముచేయింపుము
సేవ—చిత్తము. (అట్లుసేయును)
రాజు—నీపేరేమి?
రంగి—నాపేరు రంగిసెట్టి.
రాజు—నీతండ్రిపేరేమి?
రంగి—అబద్ధాలు.
రాజు—నీకెన్నియేండ్లు.
రంగి—నలుబది సంవత్సరములు.
రాజు—డంబాచారిగారు! ప్రశ్నింపుఁడు.
డంబా—నేరస్థుని యెఱుఁగుదువా?
రంగి—ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎంతకాలమునుండి యెఱుగుఁదువు?
రంగి—చిన్నప్పటినుండి ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎట్లెఱుఁగుదువు.
రంగి—అయ్యో! ఒకప్పూరివారమే కా.

డంబా—ఇతని గుణ మెటువంటిది.

రంగి—వాఁడు మంచివాఁడే కాని చిన్నప్పటినుండి కుం బోగముమో తులును, పోకిరిసహవాసము కలవాఁడును.

డంబా—వారముదినముల క్రిందట నితఁడేమి చేసినాఁడో నీకు తెలుసునా?

రంగి—మావణిక్ప్రతిగారియింట్లో నగ లెత్తుకొనిపోయినాఁడని అన్నారు. కాని నాకళ్ళతో నేను చూడలేదు. పాపపుమాట లెట్లాడ చెప్పుదును,

డంబా—ఎత్తుకొనిపోయిన దెవరని యన్నారు?

రంగి—భుజంగరావనియే అన్నారు.

డంబా—(కూర్చుండును.)

ఉత్త—(లేచి) భుజంగరావని యెవరన్నారు?

రంగి—అందరు నన్నారు.

ఉ—అందరనఁగా నెవరు?

రంగి—వణిక్ప్రతివారందరు నన్నారు.

ఉ—వణిక్ప్రతి యింటివిశేషముఁ లింకేమయినా నీకుఁ దెలుసునా?

రంగి—అ. అ. అ. అబ్బె. రామ రామ. మనవంటివారను కోఁదగనివి యెందుకు లెండి పాపము పుణ్యము భగవంతుఁడికి తెలియవలెను.

రాజు—నవ్వకూడదు తెలిసిన నిజమంతయుఁ జెప్పుము. లేకున్న నిన్ను శిక్షించెదను.

రంగి—(భయముతో) చిత్తము. చిత్తము

ఉ—తెలుసునా? తెలియదా?

రంగి—అంటారు కాని నాకు తెలియదు.

ఉ—ఏమనియంటారు?

రంగి—ఆపిల్లకు వీడికి సంబంధమున్నదని.

ఉ—చాలునుఁబొమ్ము (కూర్చుండును)

డంబా—(లేచి) న్యాయాధిపా! ఈదొంగతనము జరిగినసమయము నడురేయియయి యున్నది అట్టిపనికి సాక్ష్యము సరిగా దొరకి

ట యసంభవము మూడవసాక్షియగు రంగిసెట్టి చెప్పినదానిని బట్టియు నేరస్తుని ముఖవైఖరినిబట్టియు నితఁడీ దొంగతనమును చేసియుండెననుట కెంతమాత్రమును సందేహము కనుపించదు. రక్షకభటులు వణిక్పతియింటిలో భుజంగరావును బట్టుకొనినపుడు చౌర్యధన మతనియొద్దనే యున్నట్లు వారు తమ న్యాయస్థానమునకుఁ బంపినకాగితమునుబట్టి స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నది. ఇతఁడు మున్నెనేకపర్యాయము లిట్టి వ్యాజ్యములలో న్యాయస్థానమున కెక్కియున్నాఁడు. వీని దౌర్జన్యమునుబట్టి నిజముగా నెఱిఁగిన దానినిఁ గూడఁ బలకరనుగారణముచేత గొందఱుసాక్షులను మేము వదలుకొని యుంటిమి. ఋజువుకాకపోయినను న్యాయాధిపతుల స్వాభిప్రాయమునుబట్టి న్యాయాధిపతులు నేరస్తులను శిక్షింపవచ్చునని శాస్త్ర మొప్పుచున్నది. వీని నిప్పుడు శిక్షింపక విడిచిన యెడల ననేకమంది జనులకుఁ గష్టములు సంభవించును. గావున జనసౌఖ్యార్థమై దుర్మార్గుఁడగు వీనిని శిక్షింపవలయునని నేరాపాదకుఁడు తమయొక్క ఘనమును గూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

ఉత్త—(లేఁచి) న్యాయాధిపా! ఇది కేవలము కల్పిత వ్యాజ్యమైయున్నది. మొదటిసాక్షియొక్క వాఙ్మూలమునుబట్టి యీవిషయమును దేవరవారు విస్పష్టముగాఁ దెలిసికొని యుందురు. రెండవసాక్షి చెప్పినప్రకారము నేరాపాదకుని కుటుంబములోని వారందరికిని నేరస్థునియందు విరోధమున్నట్లు తెల్లమగుచున్నది. ఆ విరోధకారణ మాతఁడు సిగ్గుచే జెప్పకపోయినను మూడవసాక్షి వాఙ్మూలముయొక్క చివరభాగమునుబట్టి విశదమగుచున్నది. అట్టి విరోధముచేత నీవ్యాజ్యమును గల్పించి యుండవలయునేకాని యిది యథార్థముగా జరిగియుండలేదు. రక్షకభటులచేఁ బంపఁబడినవిచారణాంశములను నమ్మఁగూడదని తగు హేతువులనుబట్టి దొరతనము వారు శాసించి యున్నారు. ఈ నేరము జరుగుచుండఁగా స్వయముగా

జూచినట్లొక సాక్షియుఁ జెప్పియుండలేదు. ఈనిష్ఫలమగు కల్లోలమునకు వణిక్పతియే కారకుఁడు. ఏమన-ఈడువచ్చియున్న తనకొమార్తెకనుకూల దాంపత్యము సంభవింపజేయుటయే. కాఁబట్టి న్యాయవిమర్శకులగు ప్రభువులు, నిర్దోషియగు భుజంగరావుపై వణిక్పతి విరోధభావముతోఁ దెచ్చిన యీకల్పిత నేరమును దగ్గించి పరువునకు నష్టమును గలుగజేసినందునకు వణిక్పతిని శిక్షించి యతనివలన భుజంగరావునకుఁ గొంతధనము నిప్పించవలయునని తమయొక్క ఘనతనుగూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు — భుజంగరావు! నీపయిన వాఁబడిన యీవ్యాజ్యమునకు నీవేమిసమాధానమును జెప్పుకొనియెదవు?

భుజం — అయ్యా! యీచెప్పెడి నేరమును నేనెన్నఁడును చేసియుండలేదు. నాకేమియును దెలియదు. ఇది కేవలము కల్పితము. కంతెయుఁ గానులును నాపైఁ బడవైచి రక్షకభటులను పంచినమాటఁ జేసికొని నన్నిట్లు వణిక్పతి యగౌరవము చేసినాఁడు. ఆసొత్తును వణిక్పతియే తీసుకొనినట్లు మొదటి సాక్ష్యమువలన రుజువు కాఁబడినది. నేను నిర్దోషిని. నన్ను రక్షింపవలయును. యింతకంటె నేను జెప్పుకొనునదేమియును లేదు.

రాజు — ఈవ్యాజ్యములోని సాక్షులవలన నేరమెంతమాత్రమును రుజువుచేయబడి యుండలేదు. మొదటిసాక్షి భర్తపేరు చెప్పుటలో జరిగిన పొరబాటునుబట్టియు, రెండవసాక్షి నేరస్థునియందు దనకుటుంబములోఁ నందఱికిని నిష్కారణవైర మున్నదనుటను బట్టియు మూడవసాక్షి స్పష్టముగా నొప్పుకొనుటను బట్టియు వణిక్పతి కుమార్తెకును భుజంగరావునకు సంబంధమున్నదని స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నవి. ఆగుట్టును బయిటఁబెట్టుకొనినచో మర్యాదభంగమగుననియు తటస్థముగా నూరకొనుటకు మనసొప్పకయు

నీ నేరమును గల్పించినట్లు నాకుస్పష్టముగాకన్పడుచున్నది. దొంగతనపునేరమందు భుజంగరావు నిర్దోషియని నమ్మితిమి. ఇకముందెన్నడును నిట్టికల్పిత నేరమును దేకుండుటకై వణిక్పతిని మందలించుచు వ్యాజ్యమును దగ్గించడమైనది.

(సభ్యులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁచతుర్థాంకము.

సంపూర్ణము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

పంచమాంకము.

(వణిక్పతియుఁ, గుమారుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు)

సోమ—జనకా! రక్షకభటులకు సగము ద్రవ్యము నిచ్చియుంటిమి. వారిందున మనకేమి సాయమును సేయలేదు. కావునఁ దక్కిన ధన మియ్యకుము.

వణి—అదికూడ నా మనసట్టి దినమునందే తీసికొనినారు

సోమ—మనమనుకొన్న కార్యము ఫలించకపోఁగా నిష్కారణము భటులు డబ్బు కాఁజేసినారే! దీనివలన మనకవమానము తప్పు నేమియుఁ గలుగలేదు. మొదలక యూరకొనిన చక్కఁగానుండెడిది.

వణి—వారికిచ్చినది దండుగయే కాదు. ఏమన, వారికధికారమున్నంతవరకొక్క దినము కొట్టులో వేసినారు కదా? ఇఁక పరాభవమా? అదిస్వయముగాఁ దెచ్చుకొనినదే. ఆ చండాలపుముండ నెన్నఁడు సౌఖ్యమునకు దెచ్చితిమో నాఁడే యవమానము వచ్చినది. ఛీ! దాని మొగమును జూడరాదు. నేనింటికిరాను ఎచ్చటికేనిఁబోయెదను.

(నడచుచున్నాఁడు)

సోమ—(పట్టుకొని) ఎక్కడికేగెదరు. ఇంటికి రండు మాయమ్మగారితో జెప్పిపోవచ్చును. (అనిలాగికొనిపోవును) (నిష్క్రమింతురు)

(వణిక్పతి గృహము.)

(వణిక్పతియు, గమలాంబయు, గుమారుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

కమ—నాథా! కావలయుననితెచ్చుకొనిన దానికిప్పుడు విచారపడిననేమిలాభము. భూలోకమునఁ బుట్టినతరువాత సహజముగాఁ గలు

గుచుండెను కష్టసుఖములు. ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలును మనుష్యజాతికిఁ గాకింకెవరికి సంభవించగలవు. శుద్ధమూర్ఖముపహించి యాడపిల్లను న్యాయసభకు సాక్ష్యమునిమిత్త మీడ్చుకొని పోయి యుంటిరి. ఆకుర్రనిర్భాగ్యురాలు, వ్యవహారములు తెలిసిన మగవారివలె నసత్యములుపలికి నిర్వహించుకొనఁగలదా? న్యాయాధిపతులను జూచినతోడనే దానికి యొడలు కంపమెత్తినదట. ఆ భయోత్పాతముచేత నిజము వెలుపలఁ బెట్టినది. మీ రావిషయమున కభిమానపడి కుమారిక బుద్ధిపూర్వకముగా మీకెగ్గుగావించినదని తలంచి "యిఁటనుండి లేచిపోయెద" ననుట మంచిది కాదు. ఎచ్చటికిఁ బోయెదరు ? ఊరకుండుడు.

వణి—ఎచ్చటికిఁ బోయెదనా? పెద్దయేటిలోనికి, చెప్పెదనువినుము.

సీ॥ కాశికాపురిఁ జేరి గంగానదీస్నాన
మును జేసి విశ్వేశ్వరుని భజించి
రామేశ్వరముబోయి రామసేతుస్నాన
మును జేసి రామలింగని భజించి
శ్రీపర్వతమునకుఁ జేరి పాతాళగం
గనుమున్గి మల్లికార్జును భజించి
వరకాళహస్తి సువర్ణముఖినిమున్గి
కాళహస్తీశునిఁ గనిభజించి
తే॥ గీ॥ ఎచ్చటేసియు వసియింతు నేమిఫలము
పరువువిడనాడినట్టి యీబ్రతుకువలన
నిహము లేకున్న స్వర్గలోకైక సుఖము
గలుగుఁగావునఁ బోనిమ్ము కాంతనన్ను॥

కమ—సర్వమెఱిఁగినయట్టి మీకు మేము చెప్పెడిపాటివారము కాకపోయినను నామనవిసిఁగూడ నించుకంత యాలకింపుడు. సంసారభారకర్తలగు మీరే యట్లు తలంచినచో మీతోడిదియే లోకమనియెంచుకొలవలసిన నేనుమాత్ర మిచ్చటనేలయుండవలయును.

నేనును వచ్చెదను. నన్నుఁగూడఁ గొనిపొండు. మీకొమరులీ సంసారభారమును వహింతురు

సోమ.—ముక్కు పచ్చలారని కుఱ్ఱపిశాచముపైనఁ గోపము వహించి యిట్టి యనార్యకార్యమును సేయఁదలంచుట మీ కుచితము గాదు. ఆపిల్ల యుసూరనిన మనకుఁ జయమును కాదు. ఇతరులెంత కఠినముననుకొన్నను తల్లిదండ్రులుమాత్రము గుటుక్కున దిగమ్రింగి తనపుత్రికామణిని గడుపులోఁ బెట్టుకొనవలయును. లోకమునకెల్ల మూర్ఖుఁడయిన స్వకుక్షి పరాయణుఁడు దక్క తక్కొరులు మీవలె నిట్లు సేయరు.

ఉ॥ అల్లునిమీఁదఁ గోపమున నంగలుసాచుచు నచ్చటచ్చటన్
జెల్లని కోపతాపమున సిగ్గును బోవిడి తేలిపోని వా
కల్లలుబల్కు మూర్ఖువలెఁ గాక మనంబున శాంతిఁ గాంచి మీ
పిల్లను గడ్పులోన నిడి ప్రేమను జూపుట యుక్తమౌఁ జూఁడీ॥

ఒకవేళ లోపమెయున్నచో.

తే॥ గీ॥ కుఱ్ఱదానినిఁ బిలిపించి కోపగించి
బుద్ధిసెప్పక మీరిట్లు పోదుమంచు
వెడల నేటికి నేఁబోయి పిలిచి తెత్తుఁ
దప్పసైచుము కొమిరెపై దయవహించి॥

వణి—(తనలో) "కడుపుఁ జించుకొనినఁ గాళ్లపయిఁబడు" నన్నట్లు నా కడుపునఁ బుట్టినపిల్లను రట్టుకెట్టుట నాకు నిజముగనే ధర్మము కాదు. కావునఁ బిలిపించి మందలించెదను గాక. (ప్రకాశముగా.)

తే॥ గీ॥ కులపుమర్యాదనుం జెడఁ గొట్టినట్టి
మూర్ఖురాలినిఁ గొనిరమ్ము పొమ్ము శకుచి
వాట్లఁ బెట్టెద నిఁకబుద్ధి వచ్చునేమొ
యిదియు [illegible]వకున్న నిలు వెడలెదను నేను॥

సోమ—చిత్తము అటులనే సేతును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కమ—(భర్తతో) మీరనినట్లు దానియందు లోపమున్న మాటవా

స్తవమేయనుకొనుఁడు దానినిఁబయల్పఱచినలోపము మనకుఁగా
దా? పిల్లదానినిఁ భయపెట్టక నెమ్మదిగా మందలింపుఁడు.

వణి—పిచ్చిదానా! నాకుమాత్రము మనస్సులో లేదనుకొంటివా యే
మే? నెమ్మదిగానే మందలింతును లెమ్ము. ఊరక కళ్ళఁబళ్ళ బెదరిం
తునే కాని తిట్టుదుననుకొంటివా కొట్టుదుననుకొంటివా?

సీతా—(ప్రవేశించి) తండ్రీ నమస్కారము నాకేమిసెలవు?

వణి—(తనలో) కొంచెము కోపభావమును చూపవలయును. (ప్రకా
శముగా.)

ఉ॥ ఓసియభాగ్యురాల! చలమూనికులంబునఁ బుట్టఁదెచ్చితే
దోసపుఁగృత్యముల్ సలిపి దుందుడుకింత యొనర్చితౌర, ము
న్నీసమునాడుతప్పునొక పిసమునీదగు తప్పితంబులన్
జేసియుటుల్ పరాభవము సేగిలభించెఁగతంబిఁకేటికిన్॥

తే॥ గీ॥ ఇంక నేనియుఁదగురీతి నింటికడను
మంచివర్తనమునఁ జరియించితేని
మేలు కాక యథాస్థితి మెలఁగితేని
నిన్ను వెడలింతు నెందేని నేనుఁబోదు॥

సీతా—మీరంతగాఁ గినియుటకే నొనరించిన దుష్కృత్యమేమియును లే
దు. నేనింటనుండుటయే కష్టముగాఁదోఁచినచో నెచటికేనిఁబోయి
పిలయిన బ్రతికెదను. లేనిచో మడిసెదను. ఇంత భారము వహింపఁ
నేటికి?

వణి—పరువుగలయింటఁబుట్టి వ్యభిచరించుట సుకృతమా? న్యాయస
భయందు దండిపఁబరాభవించుట యుచితమా? రెంటిలో నేది
నీకుచితమనితోఁచినది.

సీతా—పతితోఁగలియుట వ్యభిచారమునుగాదు. నిజమును బల్కుట
నిను పరాభవించుటయును గాదు.

వణి—అగ్నిసాక్షిగ వివాహముఁజేసికొన్న భర్తయుండఁగా నెవ్వఁడో
తొత్తుకొడుకు నీకుభర్తయగునా? ఆహా! ఎంతయవివేకముగానున్నది.

సీతా—అవును ఇందు విపరీతమేమున్నది. మనస్సాక్షిగ నేను వరించిన పురుషుఁడు నాకు భర్తయగును గాని నాకిష్టములేని దేదారముగట్టిన మఱియొకండెట్లు కాఁగలఁడు.

వణి—అయిన నీవేమనియెదవు?

సీతా—ఇందేమియు దోసములేదనియెదను.

వణి—ప్రప్రథమస్వీకృతుఁడుండగా మఱియొకనిఁగూడుట తప్పేల కాదు?

సీతా—చెప్పెదను వినుము,

సీ॥ తొల్త విఘ్నేశు చేదోయి జిక్కినలచ్చి
వైకుంఠవాసుఁ జేఁ బట్టెనెట్లు
అజపోతమును బెండ్లియైన గాంధారియా
ధృతరాష్ట్రుపాణిగ్రహించెనెట్లు
అర్కప్రసాదంబు నందినయాకుంతి
పాండురాజునుగూడి బరగెనెట్లు
మొదట స్వయంవరంబునఁ బార్థునకుఁ దక్కు
ద్రౌపది యేవురిఁ దగిలెనెట్లు॥

తే॥ గీ॥ వారలందఱును బతివ్రతలటంచు
మూడులోకంబులను గీర్తిఁ బొందలేదె
తెలిసి తెలియని యూహఁ బుంశ్చలియటంచు
బలుకఁ జెల్లునె నీయట్టివారలకట॥

చ॥ పడఁతికి మానసంబెవరిపైఁ బ్రసరించునొ తొల్తనట్టియా
తఁడు ధవుఁడౌనుగాక తలిదండ్రుల ప్రేరణచేతఁ గన్యకుం
మెడకొకతాఁడుగట్టి బలిమిం గులకాంతయటన్నఁ జెల్లునే
వెడఁగుఁదనంబుగాక నయవేదులకీగతి బుద్ధిపుట్టునే॥

తే॥గీ॥ నేవరించునల్ల భుజంగరావు నాకు
భర్తయగుఁగానిఁ యాదేబె భర్తకాఁడు
హితమయేని యునన్నుంచు డింట లేద
యేని పోయెదనింకెటకేని యేను॥ (నిష్క్ర)

వణి—(తనలో) చాలునీకెఁబుద్ధివచ్చినది. నాకుమాత్రమేకాక లో
ములోని తల్లిదండ్రులందఱికిని మంచినడత నేర్పినది ఉదాహరణ
పూర్వకముగా జెప్పుచున్నప్పుడెవ్వరు కాదనఁగలరు ఇంతకునీయా
డువాండ్రుకు విద్యాబలము హెచ్చినకొలఁదిని నిట్టిమంచమాటల
పుట్టుచున్నవి (భార్యతోఁ బ్రకాశముగా)

చ॥ తెలివియొకింతలేక సుదతీమణి కిష్టములేనివానిఁ బెం
డిలి యొనరించినందుకుఁ గడిందివిచారము సంభవించె నెం
దులకిఁక లేసిపోనిఘని? తోయజనేత్ర! కుటుంబభారముల్
దొలఁగి వనాంతరంబున ననూన తపంబొనరించుటొప్పగున్॥

కమ—అవును, మనకీ సంసారసంబంధము విడచుటయే యుచితము;
నాకునుదోఁచెడిని

చ॥ వనమునకేగనేల యొకపంచను గూర్చుని రామ రామ యం
చనుకొని కాలముల్గడపి యాకసిగందుల చేతిమీఁదుగాఁ
దనువుల దాటవేసి సుఖదంబగు నిర్జరలోక సౌఖ్యముల్
గనుటుచితంబు, నాథ! ననుఁగాదన కిష్టమొసంగఁ గాఁదగున్॥

వణి—అటులనేకానిమ్ము

మత్తకోకిల॥ భూతలంబునఁ దల్లిదండ్రులు పుత్రికాహితుఁడౌవరున్
జేతనావిధిఁ గూర్చుటొప్పను శ్రేయముల్ గనుబుద్ధితో
సీతలోదరి యట్టులేరును నెప్పుడున్ గనకుండఁగన్
జాతకంబిడు గాతమీశుఁడు సత్కృపాహితవృత్తితోన్॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరప్రహస
నంబునఁ బంచమాంకము